

CÂNDIREA

ANUL XVII. — Nr. 8

OCTOMVRIE 1938

S U M A R U L:

C E R T I T U D I N I

NICHIFOR CRAINIC : Certitudini.	393
LUCIAN BLAGA : Poesii.	398
GH. TULEȘ : Poesii	400
VICTOR PAPILIAN : De dincolo de râu	402
IULIAN VESPER : Poesii.	409
GHERGHINESCU VANIA : Privighetoarea oarbă.	411
VLAICU BĂRNA : Poesii.	413
NICOLAE ROȘU : Orașe, bresle și burghezie.	415
OVID CALEDONIU : O, pajistea largă.	423
GEORGE MENIUC : Poesii.	424
TEODOR SCARLAT : Poesii.	426
PETRE PAULESCU : Psalm.	427
VINTILĂ HORIA : Victor Papilian și arta nuvelei	428

IDEI, OAMENI, FAPTE

NIȚĂ MIHAI : Știință, rugăciune și lumină tabo- rică II.	434
---	-----

CRONICA LITERARĂ

OVIDIU PAPADIMA : B. Munteano : Panorama de la littérature roumaine. — Perpessicius : Dela Cha- teauabriand la Mallarmé. — Radu Boureanu : Enigmaticul Baikal. — V. Beneș : Hanul roșu. — Traian Cantemir : Mensa academica.	437
--	-----

CRONICA MĂRUNTĂ

NICHIFOR CRAINIC : Amintirile d-lui I. Petrovici. — Teodor Murășanu. — Georg Trak în româ- nește. — Apărarea civilizației. — Drept și drep- tate. — Dan Botta	444
--	-----

E X E M P L A R U L 20 L E I

Omul forte reuşeşte

În lupta pentru viaţă, sănătatea este primul factor al succesului, iată aci, pentru a păstra nervii liniştiţi, creierul limpede, muşchii sprinteni şi corpul vii, o reţetă care a făcut toate probele: e să de a a turna un flacon de Quintonine într'un litru de vin de masă şi de a lua, înaintea fiecărei mese, un pahărel din acest delicios vin fortifiant. Dr. J. Coudurier, 99, boulevard du Temple, din Paris, a făcut experienţa şi scrie:

„Sunt ani de zile de când întrebuinţăm în casă Quintonine; nu ne-am săturat niciodată de acest

produs care constituie pentru noi cel mai bun tonic”.

Nici un fortifiant nu poate fi comparat cu Quintonine pentru că nici unul nu conţine atâtea principii regeneratoare. Quintonine este remediu sigur, complet, eficient — şi de preţ neînsemnat — la care se poate recurge la cel mai mic semn de oboseală.

QUINTONINE

PRODUS FRANCEZ. — LABORATOARELE HELIN
LA FARMACII ŞI DROGUERII

CÂNDIREA

CERTITUDINI

DE

NICHIFOR CRAINIC

În minunata sa carte *Littérature roumaine*, apărută în colecția „Panoramas des littératures contemporaines” a editurii parisiene „Sagittaire”, d. Vasile Munteanu pomenește de anumite *certitudini*, pe care le-am adus la temelia acestei reviste. E foarte adevărat că, în trecut, eruditul autor aruncă presupunerea „unei strădanii dureroase poate” prin care am fi trecut până să ajungem la orizontul luminos al acestor certitudini. N'am făcut aproape niciodată caz din zbuciumul acelor complicate procese psihologice, care stau în mod firesc îndărătul oricăror convingeri cristalizate. Ele există, bănuim, în sufletul oricărui om, și dacă ni se atribuie o anumită siguranță, ce s'ar desface din scrisul nostru, ea nu e de natură atât de spontană și de instinctivă, pe cât s'ar crede.

Cu convingerile rostite public se petrece adesea același lucru ca și cu imaginea ieșită din penelul unui pictor. O vedem și o admirăm în desăvârșirea ei, și ne închipuim că e izbucnirea pe pânză a unui divin moment de inspirație. Numai după ce răscolim hârtiile cu schițe ale pictorului, ne dăm seama de câte exerciții, studii și variante stau, ca fază de pregătire, îndărătul imaginii rotunzite pe pânză și expuse vederii tuturor. Exemplul variantelor eminesciene în comparație cu forma definitivă a poeziilor e cunoscut astăzi tuturor și el ne face să înțelegem lesne ce însemnează truda pentru cucerirea expresiei desăvârșite.

Nu e identic, dar e asemănător procesul psihologic dinnapoia unor convingeri cu înfățișare de neclintire și a unor credințe cu osatura intransigenții. Dacă uneori se observă o evoluție, un salt sau o ruptură în linia convingerilor și a credințelor unei personalități, care divulgă deveniri necoapte și zbuciumări subterane în curs de limpezire, aceasta nu însemnează neapărat că certitudinile neclintite ale altor personalități sunt tăiate direct din stofa absolutului. Uneori e mult mai mare și mai adâncă truda nemărturisită, ce alcătuiește substratul lor psihologic. Și ne vine să credem că cu cât convingerile apar mai tari cu atât zbuciumul din care au răsărit a fost mai dramatic.

Cine e familiarizat oricum cu psihologia religioasă știe că acesta e în deosebi cazul marilor personalități creștine. Aproape niciuna dintre ele n'a fost ceea ce este pentru noi decât în urma unei vânzolite și îndelungi drame lăuntrice cu binecuvântat desnodământ în cristalizarea divinelor certitudini. Cu genială introspecțiune, Fericitul Augustin și-a povestit în „Confesiuni” vijelia spirituală a devenirii sale

creștine. Evident, nu toți câți trec prin asemenea procese lăuntrice simt nevoia să ni le descrie sau socotesc că e interesant s'o facă pentru alții.

Un temperament luptător în deosebi, după ce a ajuns la limanul certitudinilor, simte mult mai poruncitoare nevoia de a le afirma pentru alții decât bucuria oarecum egocentrică de a divulga drama proprie prin care s'a ridicat până la ele, cum a făcut-o cu strălucire și răsunet un G. Papini.

În ce ne privește, fiindcă nu noi am deschis această chestiune și fiindcă citim de multe ori, în scrisul celor cari ne cinstesc cu interpretări asupra unei activități desfășurate public în cursul anilor, că această activitate s'ar datora unui instinct suveran, care ne-ar fi dispensat de îndoieli și de căutări înfrigurate, trebuie să mărturisim că lucrul acesta nu corespunde întru totul adevărului. De certitudinea convingerilor noastre ne dăm perfect seama, dar îndărătul ei cunoaștem, fiindcă le-am trăit, atâtea trude, atâtea căutări, atâtea prăbușiri și revolte contrare încât suntem siguri că nu mulți dintre scriitorii de azi au trecut prin ele. O disciplină însă, care e altceva decât simpla discreție, a pus surdina peste tumulturile lăuntrice, pentru ca la lumina zilei să nu apară decât certitudinile clarificate.

E adevărat că în scrisul nostru, ideile, aproape toate ideile pe care le mărturisim, s'au afirmat dela început instinctiv și spontan. Forma lor de-atunci era poetică. Am debutat cu versuri și am continuat cu eseuri. E cu totul greșită și nesinceră interpretarea, pe care un adversar de totdeauna ca d. Eugeniu Lovinescu o dă poeziei noastre, considerând-o „programatică” de parcă am fi scris-o după un sistem de concepte. Formulările logice din eseistica noastră sunt istoricește ulterioare poeziei. Și a socoti poezia ca un rezultat al eseisticii e ca și cum ai considera casa, care e un sistem arhitectonic, anterioară copacilor din pădure, din lemnul cărora a fost clădită.

Și totuș, elaborarea logică a unui conținut poetic, dat în chip instinctiv și spontan, n'a fost un lucru atât de ușor pe cât s'ar crede. E un proces lăuntric, pe care, dacă îl pomenim aici, o facem cu gândul că poate găsi o asemănare în psihologia intelectualilor de aceeași extracție socială ca noi.

Puiul de țăran, care se ridică de la sat în lumina culturii orășene, vine de-acasă cu un rezervoriu întreg de certitudini indiscutabile pentru el, fiindcă sunt indiscutabile pentru imensa pătură socială din care se rupe. În discursul său de recepție la Academie, Lucian Blaga a descris magnific acest „sat” de certitudini metafizice, care zace în adâncul sufletesc al celor veniți dela țară. Contactul ulterior cu așa zisa noastră cultură superioară însă provoacă o ciocnire violentă și penibilă între ea și fondul adus de-acasă. Dece? Pentru că așa zisa noastră cultură superioară profesează principii ce pun imediat în problemă certitudinile/sufletului rural, când nu le neagă direct și categoric. Există o prăpastie între sistemul tradițional în care s'a cristalizat mentalitatea populară și între haosul ideologic, fluctuant și anarhic, al culturii superioare, alcătuite în covârșitoare măsură dintr'un mozaic de împrumuturi cu totul străine de firea românească. Această prăpastie am afirmat-o de nenumărate ori în scrisul nostru, fără s'o înfățișăm ca un proces psihologic personal, deși avea la temelie cea mai dureroasă și mai intimă experiență. Să-ți vezi împrăscat cu noroiu „științific” însuș soarele ce strălucește în zenitul credințelor tale, aduse din sfințenia copilăriei, iată izvorul urii noastre învierșunate împotriva semidocismului savant și a unei culturi maimuțarite după modeluri apusene. În mediul acesta superior nevoie mare, copilul de țăran cu certitudinile lui cu tot e aruncat ca în mijlocul unei haite în care savanții fac figură de câini în turbare, ce-i sfâșie sufletul până la nimicire. Nimeni nu bănuiește sân-

geroasa luptă de apărare, pe care a trebuit s'o ducem în epoca de formație intelectuală, cu clătinările, cu nedumeririle, cu înfrângerile și desnădejdele ei surde, până să ajungem să ne recucerim definitiv certitudinile aproape pierdute. Târgoveții nu pricep de obicei asemenea drame încordate, fiindcă ei se ridică dintr'un mediu fără certitudini și aduc în fața culturii superioare o pastă informă, dispusă să înregistreze fără rezistență orice lucru năstrujnic, profesat în numele științei.

În lipsa unor magiștri, pe cari nu i-am prea avut, a trebuit să ne cufundăm în noi înșine și să căutăm reazim șovăirilor în continentul lăuntric al credințelor tradiționale românești, ce zace nativ în adâncul sufletesc al tuturor celor ridicați din popor. Fiecare e capabil să-și poarte în sine neamul tot, rezumat ca o pădure într'o singură sămânță. Și atunci, esențele ancestrale, rostiți instinctiv și spontan în versurile debutantului, au îmbrăcat progresiv forma ideilor rânduite pe cât s'a putut de sistematic. Firește, nu mai era acum vorba de un țăran, care aderă fără deliberare, prin simpla autoritate a datinei strămoșești, ci de un proces de regăsire și identificare prin gimnastica mintală căpătată din exercițiul culturii. Zbuciumul s'a rezolvit odată cu găsirea tehnicii intelectuale pentru a stabili acordurile și pentru a valorifica în lumină nouă vechile certitudini recucerite. O experiență proprie ne determină să credem că rostul unei culturi cu adevărat naționale nu e acela de a crea monștri izolați și ostili spiritului neamului lor, ci o elită reprezentativă, în conștiința căreia să pulseze idealurile și adevărurile fundamentale, ce trăiesc nativ în sufletul etnic. Ea poate evita conflictele dintre conducători și conduși numai dacă izbuteste să stabilească o identitate de certitudini între cei de sus, cari se perindă, și între cei de jos, cari rămân în veac.

Intuiția artistului de rasă și meditația învățatului asupra problemelor ultime ale vieții duc, în cazuri fericite, la această identificare cu spiritul simplu al tradiției naționale, și aceasta constituie temelia rodnică a oricărei culturi autohtone. Căci tradiția aceasta, atât de superficial considerată de către monștrii unei false culori, pe cari noi i-am numit intelectuali-anexe sau reporteri intelectuali, e fuziunea verificată prin veacuri a particularului etnic cu universalul creștin. Comunicăm cu ea prin doctrina Bisericii, care reprezintă suprema viziune metafizică a vieții și a lumii, până la care se poate ridica știința și cugetarea cea mai înaltă, și prin geniul etnic.

Sensul luptei noastre, a celor adunați în paginile acestei reviste, e tocmai acela de a regăsi acordul integral dintre gândul înalt, zămislior de cultură, și dintre ființa neamului nostru.

Generația de scriitori, care ne-a precedat, a trăit această necesitate în faza ei primă, ca o problemă a *desrădăcinării*. Desrădăcinarea, înstrăinarea de mediul autohton prin cultura și civilizația de import, era tema de predilecție a prozatorilor, a poeților și a militanților anteriori. Ea răsună ca o jelanie și ca un blestem în poesia veacului trecut. Examinată în lumina vremii noastre, ea ne apare ca un suspin de suflet minor, gata să se predea sub tropotul invaziei. Totul se închidea în smârcul unui pesimism lacrimogen și dezolant.

Noi n'am repetat frumosul bocet pe aria lui „Ce-ai căutat tu la oraș, sărmane ciobănaș?” sau „Dece m'ați dus de lângă boi?” și nu ne-am intimidat în fața năvalei de străinism. Cu toate dramele intime, pe care le-am fi trăit, am izbutit să ridicăm „satul metafizic” din paradisul pierdut al amintirii și, peste haosul culturii orășene, să-l opunem categoric străinismului tentacular. Regăsitele lui certitudini au luat locul unei problematice sterile fiindcă era de împrumut și primejdioase fiindcă era protivnică ființei noastre etnice. Dacă e un merit cu adevărat real al revistei *Gândirea*, în evoluția literaturii românești, este acela că ea a depășit gene-

rația, care a legănat în lacrimi feminine tema desrădăcinării, și a cristalizat conștiința marelui acord cu sufletul etnic. Douăzeci de ani de luptă sunt douăzeci de ani susținuți de atâtea creațiuni artistice, testimonii ale acestui acord, care au intrat încă de pe acum în rândul valorilor spiritului românesc. Astăzi Vasile Băncilă poate să judece în aprobarea tuturor metafizica lui Lucian Blaga în raportul ei de afinitate cu categoriile mentalității țărănești. Nimănui nu-i mai pare o absurditate ca filosofia, în cea mai înaltă expresie a ei, să se înrudească cu înțelepciunea unui cioban din Carpați, — fiindcă prăpastia desrădăcinării s'a închis și un nou climat intelectual a pregătit calea fuziunilor rodnice. Desrădăcinarea s'a convertit într-o înrădăcinare organică.

Despre oricare dintre scriitorii, cari au creat faima acestei reviste și în lirica sau epica lor fac să răsunе ecourile vieții din adânc, se poate scrie acelaș lucru. Splendizii nori, cari înfloresc pe cerul artei lor, se alcătuiesc din aburii izvoarelor autohtone.

Cunoaștem foarte bine ce ostilitate și rea-voință masivă stăruie încă în jurul acestei reviste. E vechea coaliție a tuturor celor pe cari, reprezentând curente de adunătură și făcând figură de biete scrumelnițe cu mucurile de idei ale unei Europe democratice intrată în agonie, am fost nevoiți să-i lovim în cursul anilor. Organizată, cum era și firesc, în publicațiile de stânga, parfumate cu usturoiu talmudic, această ostilitate s'a pripășit până sub prestigiul de purpură al unor copioase tipărituri oficiale. Carii s'au însinuat în lemnul icoanelor. Beneficiari de ultima oră ai unei noi ordini de lucruri, împotriva căreia și-au pus în joc până ieri toată sterila neputință, ei ne ostilizează fiindcă această ordine nouă nu e altceva decât încununarea ideilor pentru care noi am luptat. Ce ipochimene ridicule sunt în ochii noștri asemenea adversari, cari n'au măcar lealitatea unei atitudini pe picioare proprii. În criticile lor, umflă până la proporții bovineștiene broaștele cu viers internațional și cred, sărmanii, că dacă, în atotputernicia lor, ne ignoră, ne-au și îngropat. Dintr'o metodă practică cu rezultate contrare de douăzeci de ani încoace n'au învățat încă nimic și singura lor virtute e aceeași stăruință oarbă de a ridica mușuroaie de cârtiță împotriva luminii solare.

Cu titlu de curiozitate a timpului pe care îl trăim, să înregistrăm însă următorul fapt. Pe când publicațiile oficiale, la care facem aluzie, ne ostilizează strașnic aici, pe țărmul Dâmboviței, am observat că ori de câte ori statul nostru a crezut de cuviință că e necesară o propagandă peste hotare pentru a face demonstrația forțelor românești în domeniul cultural, nu publicațiile dușmane nouă, ci mișcarea revistei *Gândirea* și scriitorii ei au alcătuit materialul demonstrativ al acestei propagande. Se înțelege. N'o să mergi în Franța să te fălești cu simplii imitatori ai Franței, nici în Germania să te grozăvești cu imitatorii Germaniei. O propagandă culturală n'are niciun efect, sau are unul contrar, dacă înfățișează străinătății contrafacerile aproximative ale produselor ei. Ceeace poate interesa e personalitatea proprie a neamului nostru sugerată ochiului străin de operele care poartă pecetia spiritului autohton.

În legătură cu aceste observații, cartea lui Vasile Munteanu, care prezintă cititorilor de limbă franceză întreaga noastră literatură contemporană cu o știință, cu o artă și într'un spirit de obiectivitate cum nimeni n'a făcut-o până azi în țară, săvârșește un act reparator încadrând în proporții drepte mișcarea gândiristă. Ea poartă titlul de *Littérature roumaine*, dar titlul acesta trebuie luat în cea mai largă accepțiune de vreme ce autorul cuprinde cu privirea întreaga frământare a scrisului românesc, sub toate aspectele lui, de opt decenii încoace. E, ca într'un balans și

contrabalans dialectic, desfășurarea tuturor curentelor ideologice, care însuflețesc gândirea și arta românească în acest timp, ilustrate de operele respective, desfășurare condusă cu o ascutită nuanțare a contrastelor și cu o magistrală măsură a proporțiilor și a semnificației fiecărei tendințe afirmate în legătură cu necesitățile neamului nostru. Toate istoriile literare de până acum, cu pretenția să îmbrățișeze perioada contemporană, scrise de șefi de școli și de curente, sunt pur și simplu stâlciri violente ale adevărului în râvna pătimasă de a sluji orgoliile personale sau spiritul de grup. A trebuit să vină un Vasile Munteanu, care nu-și ascunde totuș preferințele proprii, și cu desăvârșită obiectivitate științifică să creeze „această imagine credincioasă, în care orice curent și orice scriitor se poate recunoaște nedeșfigurat. Până și ovreiașii, cari n’au absolut nicio însemnătate pentru literatura română decât aceea de microscopici fermenți de descompunere, sunt puși la contribuție; uneori cu exces de bunăvoință ca față de un așa zis Ilarie Voronca, de pildă, dându-i-se un spațiu mai larg decât unui poet de adâncimea lui George Gregorian sau D. Ciurezu, sau N. Crevedia sau Radu Gyr. Asemenea scăpări însă se datoresc faptului că autorul cărții, trăind de multă vreme la Paris, fără un contact direct cu țara, nu are la îndemână toate mijloacele de informație necesare.

În ce privește *Gândirea*, care s’a bucurat până azi de susținuta strâmbătate a criticilor, e întâia oară când rolul ei apare pus în lumină adevărată. Judecată în evoluția istorică a ideilor și a idealurilor de artă, conturată în tumultul forțelor creatoare, ce se ciocnesc în câmpul literar dela războiu încoace, fizionomia ei se desemează în relief autohton ce o caracterizează. Scriitori ca Cezar Petrescu, Lucian Blaga, Ion Pillat, Gib. Mihăescu, V. Voiculescu, Adrian Maniu, N. M. Condiescu, Matei Caragiale, Emanoil Bucuța, Aron Cotruș, Victor Ion Popa (a cărui proză fermecătoare autorul n’o cunoaște în întregime), Victor Papilian (a cărui nuvelistică genială îi scapă), V. Băncilă, Dan Botta, Tudor Vianu, Ștefan Băciu, afară de cei citați mai sus, plus cei doi academicieni cari ne onorează cu aderența lor, Ion Petrovici (pomenit în mod regretabil abia în treacăt) și D. Caracostea, ocupă vreo 50 de pagini în măsurata economie a cărții, ilustrând cu personalitățile lor „un véritable courant... largement incorporé dans la récente littérature roumaine”.

Chiar dacă n’ar fi făcut acest act de dreptate, într-o carte menită prin superioarele ei calități să devină în curând manualul clasic al literaturii noastre contemporane, Vasile Munteanu avea dreptul la recunoștință pentru prestigiul câștigat fără grabă în știința occidentală printr’o excepțională erudiție și prin luminile originale ale studiilor sale de istorie și literatură comparată, atât de puțin știute încă în România.

P O E S I I

DE

LUCIAN BLAGA

LA CURȚILE DORULUI

Prin vegherile noastre — site de in —
vremea se cerne, și-o pulbere albă
pe tâmpile s'așează. Aurorele încă
se mai aprind, și-așteptăm. Așteptăm
o singură oră să ne împărțăm
din verde imperiu, din raiul sorin.

Cu linguri de lemn zăbovim lângă blide
lungi zile, pierduți și străini.
Oaspeți suntem în tinda nouii lumini
la curțile dorului. Cu cerul vecini.

Așteptăm să vedem prin colonne de aur
Evul de foc cu steaguri pășind,
și fiicele noastre ieșind
să pună pe frunțile porților laur.

Din când în când câte-o lacrim'apare
și fără durere se'ngroașă pe geană.
Hrănim cu ea
nu știm ce firavă stea.

1 9 1 7

Focul tăcu. E zi de odihnă. Privim din tranșee
rețeaua, livada cu flori, și sdrențele'n sârmă.
Simți Paștile'n liniști. Incă odată cei zece tovarăși
stăm într'o groapă, asemenea bărcii fără de cârmă.

Scumpe făpturi, fluturi mulți, năvălesc din apus
cu'nalte sclipiri jucăușe, curate.
Trec pe deasupra în pâlcuri, culori salvate
din alt continent, cufundat și răpus.

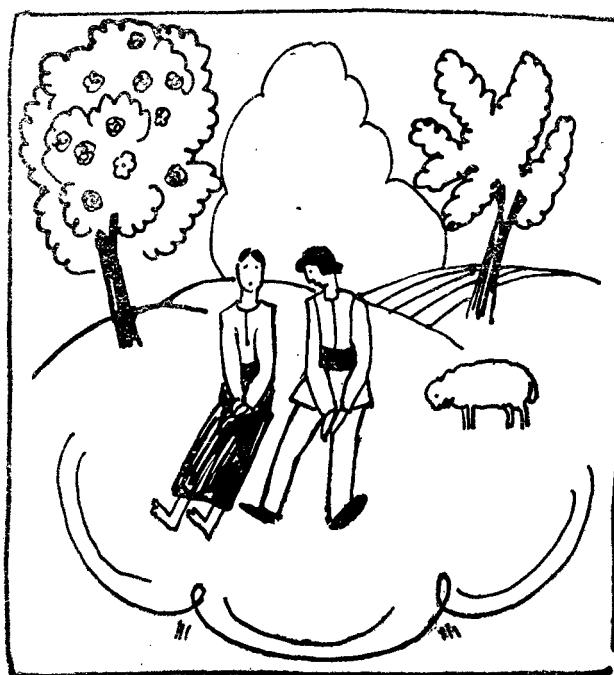
Mâne bătaia va'ncepe din nou. Fii inimă — lemn,
când fiecare'n tăcere se'ntreabă : care pe munte
cădea-va întâiul! — Când fiecare pe cealaltă frunte
ar vrea să citească un semn.

Eu singur le zic : Fiți liniștiți ! Odată cu zorile
cădea-vor întâi nu oameni, ci florile !
Dedițeei aceștia cu bluze albastre,
pădii cu coifuri de aur ca ale noastre !

D E S T I N

Cocori s'au pornit spre clime de flăcări
în țipăt de-abea auzit peste țară.
Vâslesc prin înalturi, trași parcă'n țeapă
pe-o rază lunară.

Mâne-or ajunge la vaduri. Peste tenebre
trei zile pluti-vor dormind, să nu cadă.
Fulger monosilabic i-arată în noapte
sus peste mări biruind în baladă.

P O E S I I

DE

GH. TULEȘ

PORT PE DUNĂRE

Corăbii ancorate 'n mal
Se leagănă în ziua caldă.
Infierbântat, câte - un hamal
Se - aruncă 'n apă și se scaldă.

Inotători se - avântă 'n larg
Și apa - i poartă mai departe.
O umbră neagră de catarg
Mi se înclină 'ncet pe carte.

Pe chei, sunt mari movili de grâu
Și magazii cu umbre groase,
Hamalii goi până la brâu
Duc sacii 'n șlepurile joase.

Un cargobot coboară greu
Strivind talaze și - anafoare,
Pe când amiaza 'n jurul meu
Aruncă ancore de soare.

SFÂRȘIT DE BRUMAR

Pădurea s'a rărit și printre trunchi
Se vede miriștea și zarea grea,
Sub care dealul șade în genunchi,
Cu creștetul sub un stihar de nea.

Și liniștea se sfarmă ca un vreasc
Și cade moartă din copacii goi,
Doar niște gâze roșii de mai pasc
Lumină rece pe un vârf de foi.

Sunt cuiburi părăsite prin copaci,
Din care vântul smulge fulgi ușori
Pe cer, ursuz, un soare ca un baci
Își păstorește turmele de nori.

O viță - și plânge strugurii amari,
Pe care nimeni nu i-a prețuit
Și 'n pieptul serii triste, cu ochi mari,
Se 'nfige crivățul ca un cuțit.

DE DINCOLO DE RÂU...

DE

VICTOR PAPILIAN

Ne mai pomenit ! Când Artemie Grozavul află de nefericirea fie-sei, în loc să-și simtă inima pironită ca într'o frigare și trupul scuturat ca de friguri — așa s'ar fi cuvenit la o atât de mare pricină — încercă în suflet, iute ca fitilul, bănuiala unei mulțămiri. Măriuca trăgea să moară... dar cel puțin acum putea să intre în casa gineri-său. Apoi, repede, își dă seama de nelegiuire și drept ispășire începu să se tânguiască lui Toma Ciucurel, pândarul, care-i adusese cumplita veste.

— Doamne, Doamne !... cu ce-o fi greșit sărmana, de s'o nizuie moartea tocmai la ea ?...

Iar Ciucurel asculta fără să zică un cuvânt, smerit, cu capul adus din grumaz și descoperit ca la priveghiu, și Artemie Grozavul, văzându-i fața căzută fleșcăit din propta fălcilor și privirile ochilor pâlپând anevoie în întunericul orbitelor, ca luminile unor candelă fără untdelemn, știa, de unde i se trage necazul. Se avusese bine cu Măriuca, erau ca și încredințați la plecarea feciorului în miliție, dar când cu foamea cea mare de coceau oamenii cucuruz pe vatră, iar vitele rodeau muschiul de pe copaci, s'a băgat fata slugă dincolo de râu, la Valter, Sasul cel bogat — vezi bine, a ajutat-o norocul că a pierit muierea Sasului — și apoi s'a luat fata la olaltă cu stăpânul, la început ca ibovnică și mai târziu ca soție cu cununie. Iar fata s'a purtat cinstit, a făcut bărbatului doi copii, cum sta scris la legea Sașilor, iar la al treilea — tot după legea lor — a trebuit să alerge pe la bătrânele satului, să bea zemuri de buroieni otrăvite și să înghită în silă praf de sticlă pisată, ca să lepede. Și de aci necazul...

— Bade Artemie...

Bătrânului i se rupse gândul, ca ața acolo unde-i mai subțire.

— Bade Artemie...

— Ce-i, băiete ?

— Eu zic s'o aducem de dincolo aici, în partea noastră... s'o înmormântăm creștinește...

Nu se sfia să vorbească astfel, doar știa că are să moară. O visase — nici trei zile să fi fost — mireasă, intrând la el în casă, și când să-i alerge în întâmpinare s'a lovit cu un piept de vânt intrat vraiste prin ușa deschisă. Prin ușa deschisă singură, în puterea nopții... Iar c'o dimineață înaintea, alt semn rău : căzuse icoana din părete fără ca cineva s'o atingă, și un câne — de unde o fi fost ?... că era străin de casă și de sat — începuse să urle așa cum urlă cânele când jelește.

- Cum zic, s'o înmormântăm creștinește...

Dar bătrânul se îngâmă :

— Nu se poate, băiete

Mintea i se smintise parcă. Uitase că fie-sa nici măcar nu era moartă și el, cu gândul, se și vedea în alaiul cel frumos, alături de gineri-său, în urma sieriului, și după ei tot satul săsesc în mare regulă, întâi bărbații înșirați doi câte doi și apoi femeile, la fel de ascultătoare și tăcute, ca niște cătane în companie.

— S'o înmormântăm, bade, creștinește... făcu pentru a treia oară Ciucurel.

Acum bătrânul se desmetici. Ce făcea ? Cobe singur moartea copilei. Dar nici să lase din mândria sa, parcă tot nu se îndura.

— Aici e și mamă-sa îngropată, și ceilalți copii ai dumitale.., căută să-l îmbuneze tânărul.

Bătrânul însă își scotocea mintea după un gând potrivit, orbește, ca găina, care mai, mai să-și scoată ochii după un grăunte în mușuroiu. Și în fine se luminează.

— Nu se poate, băiete... Uiți c'o trecut dela legea noastră la cea săsească ?

Lui Ciucurel gândul acesta îi căzu greu pe suflet, ca un capac de fier.

— Și că părintele Romițan nu mai are dar s'o înmormânteze ?...

Sufletul băiatului se sbătea înăbușit în gol și întuneric. Ce moarte neagră !... mai neagră ca pământul în care avea să intre, o aștepta pe biata femeie negrijită cu sfintele taine, cari și pe cel mai păcătos îl ajută la trecerea din cea lume...

* * *

De dimineață, Artemie Grozavul și-a scos din ladă cămașa nouă, pieptarul înflorat și cioarecii cei albi cu vipușcă neagră, ca să se înfățișeze mândru în casa ginerelui, după toată cuviința rudeniei domnești, și să nu ducă vreo vătămare de nume bun nației sale rumâne. A luat dela o vecină două turte de grâu, zahăr și untdelemn, cum e datina la lăuze, căci fie-sa, chiar dacă lepădase, tot lăuză se chema că este. Și a pornit la drum. Socoteala lui era sigură, fără tocmeală multă.

— Stăpâne...

Așa avea să-și agrăiască ginerile : stăpâne ! Căci așa trebuiau agrăiți cei de dincolo de râu : stăpâne... și el deși îl avea de-aproape — putea zice chiar copil — totuși, după puterea datinei, îl ținea de domn și stăpân. Și tocmai această supușenie îi făcea parcă mai multă fală.

— Stăpâne, am venit să-mi văd și eu fata... c'am auzit că rău se pătimește, sârmana... Și n'are nici mamă care să-i stea într'ajutor cu știința leacurilor... și-i străină...

Aici, gândul lui Artemie Grozavul se opri. Parcă tot nu se cùvenea să aducă vorba despre această deosebire a oamenilor din sat. De bunăseamă unul era satul, dar despărțit în două prin vadul râului, ca prin marginea lumii cerul de pământ, o parte a Sașilor, cu tocmelele domnilor și stăpânilor, și partea de dincoace de râu cu sălașul Rumânilor. De aceea sufletul să-i fie caș dulce, dar mintea, ghem de legat. Căci acum avea să treacă podul care lega și totdeodată despărțea cele două neamuri

ale satului, și fără vorbă bună și gând isteț nu putea răzbate. În sfârșit !... Avea să treacă și el podul ca om de vază, în rândul stăpânilor. Căci, de doi ani, măcar că erau luați cu cununie, Valter cu fie-sa, el nu le trecuse pragul casei.

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Omul simțea că se înneacă de mânie abia azi, când își dădea seama că-i de neam bun dacă Sasul, câtu-i el de fălos nu pregetase să-i ia fata.

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Cumplit îl chinuiau în suflet acum vorbele astea, altădată parcă pe potriva firii lucrurilor. De bunăseamă, una era legea pentru Rumâni și alta pentru Sași... dar pentru el, om înălțat în rang, s'ar fi cuvenit o altă purtare. Și totuși ca și pentru ceilalți :

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Ca slugă, așa cum intrase fie-sa Măriuca, se putea. Dar îndată ce încerca să dovedească și el c'o părere, c'o vorbă, c'un gest măcar, iscusința lui de om ales din mulțime, i se punea ca spangă în piept cumplita poruncă :

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Ei, dar azi n'avea în cotro... în fine avea să izbândească toată opreliștea. Tru-fași ei, tru-faș și el

Plin de curaj, dar stăpânit, el trecu podețul din fața casei și dete să intre înăuntru. Dar poarta era zăvorită. Tot sângele îi svăcni roată, de mânie, din piept și până în urechi, parcă odată cu cumplitul consemn :

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Furios începu să bată în poartă, apoi s'o sgâlție cu putere. În curând se deschise fereștriuca din poartă și văzu pe Peter, sluga cea nouă, care, recunoscându-l îi trânti:

— Nu-i slobod, bade Grozavule...

Omul se smeri dintr'odată. Aci nimeni n'avea voie să cârtească nu numai cei ce erau de dincolo de râu, dar chiar localnicii, acei cărora Rumânii le spuneau : stă-pâne. Aci pasul omului ,ca și al vitelor, era priponit și orice lucru se făcea îmboldit cu „musai“ sau cu „nu-i slobod“. Și cum sta răsucind în minte gândul, ca pe o țigară între degete, poarta se deschise și domnul părinte, cel săsesc, ieși, urmat de „nahbar-saffii“ mai de seamă. Lui Grozavul i se încheștă deodată grumazul tot, amândouă fălcile și limba până'n rădăcină.

— Was will der Mensch ?...

Unul din fruntași începu să povestească. Artemie Grozavul nu cunoștea nici boabă din limba lor, dar totuși înțelegea ce spuneau, măcar după îndoiturile glasului și întoarcerile privirilor, și o nădejde începu să pâlpe dincolo de creasta minții. Asta era Artemie Grozavul, om — ce-a drept — de dincolo de râu, dar fruntaș și el, cel puțin prin înrudirea lui cu Walter dacă nu prin știința de carte și de limbi, sau prin vreo avuție mai de seamă. Și avea și el o vorbă de spus azi, când fie-sa trăgea să moară, că era socru și bunic, și prin vrednicia lui de voinic, iată că neamul cel săsesc se înmulțise cu două odrasle, iar prin silința lui la muncă, trecută în dar Măriucăi, averea lui Valter se înstărise.

Domnul Părinte, după ce pricepu despre ce este vorba, plecă repezind mâna din închieturi, semn ce putea fi tălmăcit ca o învoială, și după el toți fruntașii. Atunci Grozavul încercă încă odată, dar poarta tot zăvorită rămăsese și din curte, aceiași voce a argatului sas :

— Nu-i slobod.

Și acum Grozavul începu să se rușineze. Treceau oamenii prin fața curții și, măcar că fiecare era cu lucrul lui, lui Grozavul i se părea că numai la el cată cu bat-

jocură. Și parcă mai puțin îl durea sila Sașilor — căci erau oarecum în dreptul lor — decât rânjetul celor de dincoace de râu, adică a Rumânilor, care cu necaz văzuseră norocul fetei și, prin ea, înălțarea lui.

Și stând așa năuc la minte și pustiit în simțiri, a văzut deschizându-se fereastra și atunci inima lui a tresărit. Știa să tălmăcească semnul ăsta : moartea intrase în casă. Și atunci sufletul lui înebuni de îngânfare. Să poștească acum și domnul părinte sas, și toți „nahbarsaștii“... Dela înmormântare nu-l puteau îndepărta. Și nici dela locul de cinste... Căci toate obiceiurile săsești spre fala lui veneau. Iși vedea fata întinsă pe năsalie, îmbrăcată în hainele cele frumoase de nuntă, cu scufie albă prinsă în panglici negre, cu cămașă și laibăr șnuruit și rochia toată crețuri, crețuri. Apoi, pe „nahbarsaștii“, făcând, după obiceiurile lor, strigările din casă în casă pentru priveghiu.

— Vecine, să știi c'a murit nevasta lui Valter..

— Care nevastă ?

— Fata lui Artemie Grozavul, de dincolo de râu.

Vedea și mândrețe de convoiu, după toată regula. Întâi copiii de școală, doi câte doi, apoi învățătorul cu corul și muzica urmat de domnul părinte binecuvântând sicriul purtat de patru feciori, urmați ca niște generali de coloana bărbaților și a femeilor ducând coroane de stejar și merișor. Și ce cântece frumoase ! A jale și a mărire...

Deodată mintea i se opri din mers, ca ciocanul unui telefon în gară. Poarta curții se deschise cu putere, gineri-său irumpse în stradă cu capul gol, părul despletit și fața urzicăată toată de lacrimi.

— Stăpâne... făcu umil Grozavul.

Dar Sasul i se repezi în brațe.

— Nu stăpâne... ci fiule, tată... tată socrule.

Grozavul nu-și credea auzului. Și totuși așa era. Iși trăgea pedeapsa Sasul cel fălos, plângând ca un copil în brațele lui.

— A murit Măriuca, tată... tată socrule. Ce mă fac acum fără 'de ajutorul ei, cu doi copii pe cap...

Inima bătrânului se umflase ca aluatul, în coșul pieptului. Acum să fi fost de față și domnul părinte cel săsesc, și primarul, și „nahbarsaștii“ și toată nația lui cea rumână.

— Când o înmormântăm ? făcu important Grozavul, desprinzându-se din îmbrățișarea ginerei. Voia să se arate bărbat în fața nenorocirii.

— Când vrei dumneata...

Grozavul nu pricepea cum vine vorba asta.

— Păi, trebuie să faci strigările, după obiceiul vostru... să vestești pe domnul învățător și muzica.

Sasul clătină din cap ca în fața unui lucru cu neputință.

— Pe Măriuca trebuie s'o iei dumneata de aici și s'o înmormântezi acolo la Dumneavoastră, de cealaltă parte...

Mintea lui Grozavu începu să hăue în țeasta capului, ca glasul unui câine închis într'un beciu gol. Aruncă priviri zăpăcite în jur. Simțea c'ar fi murit de rușine, dacă ar fi fost vreun om să audă una ca asta, și că în loc de un singur sicriu, două ar fi fost de lipsă.

— Să intrăm în casă și să vorbim pe îndelete, făcu el anevoie.

Dar Valter dintr'un salt fu în dreptul porții și cu mâinile ridicate, parcă să-și acopere avutul cu trupul și brațele sale, îl opri :

Nu-i slobod, bade Grozavule...

* * *

Nici nu știe Artemie Grozavul cum a ajuns la el, de cealaltă parte a râului. Purtat ca nălucile, parcă nu pe pământ, ci pe aburul vântului, deși inima în piept îi atârna grea s'o storci și să-i cântărești veninul cu ocaua mare. Iar în curte la el, i s'a părut dintr'o dată casa pustie. Ciudat ! Doar de mai bine de trei ani își înstrăinase fata și abia acum, moartă, își dădea seama că-i umpluse casa întreagă. Locuința i se părea prea mare și gata să cadă ca o haină prea largă pe un trup slăbit de boală. Și își simțea sufletul topindu-se de jale și s'ar fi topit tot, ca săul pe jărat, dacă un gând amarnic nu l-ar fi prins dintr'o dată hoteste, parcă pe la spate, de grumaz. Dacă Măriuca se făcea strigoiu ? Artemie se înfurie și, îndreptându-se vânios din șale, încercă să doboare dintr'o smucitură povara. Dar gândul se făcuse mititel și subțire, îi intrase în creier și, ca o urechelniță cu mii de picioare, îl sfredelea parcă să răspundă în frunte. Casa mare și pustie, și de când lumea strigoi la loc pustiu au tras. Și apoi înmormântată cânește, fără preot... Aci, mintea lui Artemie Grozavul se cutremură de spaimă și dintr'odată se cuminti. Judeca acum ca cel mai priceput grămătic. Așa era. Dacă popa cel săsesc nu vrea să știe de ea, cu ce obraz avea el să se înfățișeze înaintea părintelui Romițan ?

— Ți-a trebuit altă lege, avea să-i rădă în față părintele Romițan — căci era fără îndurare la greșală — ține-te de ea până la sfârșit....

Și sfârșitul îl cunostea doar. Băgată în pământ ca tâlharii, cu capul tăiat pe butuc, fără cruce, fără lumânare. Și se mai temea să n'ajungă strigoaie...

Sufletul lui Artemie se svârcolește de durere, ca și cum l-ar sfâșia de viu în curele. curele. Strigoiul, fără să ție seamă nici de omenie, nici de rudenie, vine noaptea când somnul ți-e mai drag și te pedepsește cu cele mai nepomenite răutăți. Îți răstoarnă lucrurile din casă și le strică, îți înfige ghiarele de drac în ochi și îți suge, cu pâlnie subțire de lipitoare, tot sângele din vine. Ferească Dumnezeu !...

Inebunit de spaimă Artemie se trezește făcându-și cruci. Dar crucile — stie el bine — sunt fără putere. Altul e leacul : la trei zile după înmormântare să desgroni trupul blestemat și să-i înfigi piron de fier în inimă, să-i scoți ochii din adâncul orbitelor și să-i tai urechile și mâna dreaptă. Dar cum o să facă singur toată munca asta grea, el, om trecut în vârstă și cu puterile slăbite ?

Și cum sta așa, pătimind ca o femeie în durerile facerii, dintr'odată simți slobozindu-i-se gândul cel bun și odată cu el, ușurat și de toată munca. Porni în grabă la Toma Ciucurel. Băiatul era tânăr și de mare credință. Și apoi o iubise. Deci si ne el îl păstrea aceeași primejdie, căci strigoi — așa le e blestemul — să se dea tocmai la cei ne care i-au avut mai drași. Să-l înfricoșeze de moarte, chiar dacă era năndar fără frică. Pe urmă lucrurile trebuiau să-și urmeze cursul ca la moară. Băiatul avea s'o desgroape și apoi să-i taie urechile și mâna cea dreaptă, să-i scoată ochii din orbite și să-i înfigă piron de fier în inimă.

* * *

Incepuseră să se deschidă pe cer, încetul cu încetul, luminile stelelor ca ochii puilor de pisică când prind a vedea lumea. În cimitir se găseau numai ei doi, Artemie Grozavul și cu pandurul Ciucurel.

— Du-te, bade, de te culcă... că multe ai tras de ieri dimineață...

Dar bătrânul își avea socotelile lui. De strigoiu nu se mai temea, căci căpătase deslegare dela Vlădică. Bun fecior se arătase Toma Ciucurel și om de omenie. Avea să-i recunoască toată vieța. El alergase pe la domnul părinte Romițan și când acesta se înverșunase, după toată dreptatea, și împotriva moartei și a lui, și a tuturor renegaților, băiatul n'a pregetat și neobosit a alergat în satul vecin la domnul părinte Bulbuc, care îi era naș. Iar părintele Bulbuc, om îndatoritor și cu inima bună la orice necaz, le-a înțeles păsul și a iertat moartei, fără rugăciuni, fără canon, ci doar din milostenie curată, greșala. El a cerut la telefon Vlădicăi încuviințare, el a citit toate deslegările pentru întoarcerea din păcatul înstrăinării de lege și tot el avea s'o prohodească a doua zi.

— Du-te, bade Artemie, de te culcă... că mie munca îmi scurtează noaptea, iar dumitale ți-o lungeste.

Dar pe Artemie Grozavul îl bântuia un gând de grijă. Nu cumva băiatul să facă mormântul greșit. Căci știut este, groapa prea mare cheamă în ea pe ruda cea mai dintâi. Or, moarta altă rudă nu avea decât pe dânsul.

— Ai măsurat bine, fătul meu ?

— Cât un așternut... nici mai mare, nici mai mică.

Artemie a ocolit de jur împrejur, cu pași rari, locul însemnat, l-a privit dintr'odată bine și l-a potrivit în minte după măsura năsaliei din biserică și chibzuind că nu e loc gol de prisos, a plecat liniștit să se odihnească. Ciucurel a înfipt setos sapa în pământ. Dar sapa a intrat ușoară ca într'un sac de lână. Și-a amintit de vorba de adineaori : cât un așternut... și vorba asta spusă la întâmplare i-a muiat dintr'o dată sufletul, cum moaie lacrima ochiul.

— Mormânt... Așternut..

Așternut de mireasă ar fi vrut el să-î întindă și iată că acum îi pregătește pat de moarte.

— Mormânt... Așternut...

Și cât de ușor se adâncea groapa ! Moale îi era privirea, moale inima și moale pământul. Poate și stelele îl ajutau, toate stelele de pe boltă, picurând, din tărie rouă cerească, abur sfințit care pătrunde în toate scobiturile pământului și-l afânează. Da, așternut de odihnă, mai frumos ca cel de mireasă, lucrat numai în bulgări calzi, ca obrazul plâns, și însăilați cu undreaua stelelor. Il trezi o lacrimă chiar în colțul ochiului drept, lacrimă care nici nu voia să cadă, nici nu intra la loc în orbită. Ciucurel se rușină. Ce făcea ? Plângea ? El, pandur... el, om în toată firea, voinic cunoscut șapte poște în depărtare ! Dar nu-și șterse lacrima. Lacrima e poate ca sticla de ochelari, te face să vezi mai bine...

Se găsea în groapă până aproape de genunchi. Lăsă lucrul nu fiindcă obosise, ci fiindcă îl bântuiau prea tare gândurile. Simțea că trebuia să cunoască ceva deosebit în noaptea asta, dacă nu cu cugetul, măcar cu simțirea. Sprijinit în sapă, el căută în sus, spre bolta cerească. Stele, stele... însă toate cu rânduială împrăstiate și tot cu rânduială strânse laolaltă. Către apus cobora, de sub un nouaș alburiu ca o panglică, luceafărul; deasupra lui, carul mare așteptând parcă să fie atras de oiște; și de cealaltă parte, năframa căii laptelui, tot albă, ca și cum cerul ar fi jelit o fecioară.

Și deodată, fără să-și dea seama pentru ce, se trezi vorbind tare :

— Doamne, cum să-ți mulțămesc c'ai pus în trupul meu suflet ?...

Nu se rușină de greșeala sa, căci nu numai nebunii vorbesc singuri, dar și oamenii când se roagă. Și prin glasul lui i se părea că se roagă nu numai el, dar tot ce-l înconjura : pământul ce mâine va fi zăvorit cu lacătul crucii, bolta deschisă de-

a-pururi ca o stropitoare a darurilor dumnezeiești, și chiar Măriuca, moarta care repauzează acum în vechea ei biserică.

— Doamne, cum să-ți mulțănesc c'ai pus în trupul meu suflet ?...

Acum pricepea și alte lucruri mult mai gingașe. De trupul ei avuseseră lipsă cei de dincolo de râu, să le robotească prin economie și să le facă prunci pentru neamul lor săsesc. Dar de suflet, nu. Acum înțelege tot. De aceea i se arătase ea în preajma morții, nu ca o cobe vestind moartea, ci ca un suflet ce cere alt suflet.

— Doamne, cum să-ți mulțănesc c'ai pus în trupurile noastre suflete ?...

Și când așa spre cer, privirea i se opri de-a-dreptul în carul mare.

— Carul mare, își zise el, e car de nuntă.., carul de nuntă a sufletelor...

Sufletul ei era acolo și aștepta, de bunăseamă, sufletul lui. Nimic, nici chiar moartea nu poate despărți sufletele. În marea călătorie a sufletelor regăsite, carul mare te poartă mai lin ca barca pe lac. până în plaiul luminat și nesfârșit, căruia i se zice raiu.

Acum Ciucurel se slobozi de tot în voia lacrimilor. Nu se rușina de fel, nu se simțea slab, nevolnic sau neputincios, căci nu jelea pe moartă și nici nu-și blestema nenorocul, ci dimpotrivă, plânga de prea multă fericire. Mai mult ca atât mintea lui nu putea și nici nu voia să judece. Când se simți prididit de fericire, el ridică privirile spre cer.

— Doamne, cum să-ți mulțănesc că ai pus în trupurile noastre, suflete ?...

Frațoștița 29/VII 1938.

BCU Cluj / Central University Library Cluj

P O E S I I

DE

IULIAN VESPER

PRIDVOR DE IMPERIU

Regele Buerebista sub trei stele vâna :
Norocul, dragostea și durerea,
Buciume, zgomot de arme în vânt
Asta-i era mângâierea.

Anii îngălbineau pe culmi,
Steme se băteau în cetate.
Cu regele'n frunte, armii și chel
Treceau în țări depărtate.

Și de pe cal, întins, gonea
Hotarele tot mai departe,
Palidă fruntea, abia scânteia
În negre zări deșarte.

Și dacă neamuri pribege
El întâlnea tăcut.
Iureș hohotitor dădea
Între moarte și scut.

Chipul semeț, întunecat,
Se clătina spre morminte,
Dar zimbetul înflăcărat
Pe măguri gonia înainte.

Nevăzut, armele se depărtau
În adânc, sub zodii barbare,
Dar ochii ca în vis urzeau
Mereu întinderi viitoare.

El călăria, înalt, sub stele.
Plâns de durere n'auzia.
Un trist prieten, de oblânc,
Pumnalul rece ascuția.

Regele prăbușit, zâmbi ușor,
Cerurilor ce-l așteptau descoperite,
I se părea că alerga
Prin noui provincii cucerite.

V I Z I U N E

Alb cavaler, în armuri de fier.
Pavăză de crin a ridicat
Instelatul mire scutier
In amiezi de ger împurpurat,

Din legende mari, proscris, venia,
Cumpăna luminii să ne fie.
Între moarte și între veșnicie
Dreapta în argint se limpezea.

Dar când fața și-a întors spre zarea
De dureri și lacrimi pământene
Chinul lumii izbucni sub gene.
Palidă și văzu însingurarea.

Și privind cum moartea ne alungă
Peste negre pajiști de vieți
Umbre pământești să nu-l ajungă,
Chipul stins înmărmuri, semeț.

PRIVIGHETOAREA OARBĂ

DE

GHERGHINESCU VANIA

CA INTR'O SUPERBĂ SPOVEDANIE

In inimă, tristă, icoana ta mi-a rămas
și lumina s'a risipit ca fumul;
Florile și-au adunat parfumul
și cerul, din cale-mi, stelele și-a retras.

De pe lângă albe drumuri de munte
Căprioarele au fugit departe...
De eri parcă un veac ne desparte
Și peste prăpăstii nu-i nici o punte.

In pustiul care mă cuprinde,
Vinovat, eu îmi depăn trecutul;
Peste mine gândurile își șueră cnutul
Și balta de amărăciune se întinde.

In clipa asta unică și stranie
Tu ești atotputernică stăpână;
Buzele uscate cuvinte îngână
Ca într'o supremă spovedanie :

Domniță frumoasă și bună
Ca o mireasă de Voevod,
Tu ai pus în gândul meu rod,
După ce l-ai nins cu floare de lună.

Praf și rugină din mine ai șters
Vrăjind cu vorbe catifelate;
M'ai dus de mână pe poteci neumblate
Și gândul mi l-ai făcut vers.

Numai ochiul meu, plâns astăzi, le știe
Fragedele tale ținuturi de rain;
Ca sunetul pe buze de naiu
Lunecam prin tine în veșnicie.

Rătăcind fericiți pe pământ
Simțeam pe aproape, îngeri în sbor,
Uitasem câtă suferință zace în dor
Și ce greu poate răni un cuvânt.

Eu vedeam alături pe Dumnezeu
Când te-aplecăi cu mine peste izvoare..
Era, atunci, primăvară și soare...
Trist până la moarte e sufletul meu.

O ZI VA VENI...

O zi va veni,
Când obosit de griji și de drum
In sfârșit voiu dormi
Descompus în țărână și fum...
Cu stranie dragoste, atunci,
Voiu hrăni din sângele meu
Flori, pentru tine, prin lunci;
Iar dacă din humă să cresc va fi greu,
Sufletul, el — prefăcut,
Peste hău de văzduhuri, în stea —
Îți va face semn cunoscut
Cu lacrimi ca fulgii de nea.

P O E S I I

DE

VLAICU BARNA

MURMUR AUSTER

Ugerele cerului, printre munți,
Se mulg în umbroase pârae —
Le așteaptă adâncimea fluviilor
Sub coviltirele verzilor strae.

Apa lunecă — șarpe — pe prunduri,
Cu aur, cu stele, cu argint,
Chemată de zarea mărilor —
Fum sideral de argint.

Trece în fugă prin holdele coapte,
Macină țărnul, sapă în humă.
Poalele cerului, cu tămâe de neguri —
Dimineața, le afumă

Apă, fugă de căprioară sireapă,
Fugă întoarsă domol la cer,
Ia-mă 'n jos frunză ,la 'ntoarceri — pasăre,
In jocul tău simplu și auster.

MOLIFTUL

Crește prin ani și peste mari prăpastii
Adesea, nopțile, cu brume îl sărută.
Sub semn ceresc, făcliile stelare
Varsă ulei de aur pe cetina-i tăcută.

Zăpezile-l cufundă în albe visuri când
El străjue cu mușchiul în verdele lui scut ;
Sporește drumul, teafăr, spre vinetele bolți,
Gonind gâze și ierburi, oprind sboru 'nceput.

AD VITAM AETERNAM

Roiuri — frunzele sboară
Prin liniștea humii,
Sboară și clipele, anii,
Intins, către marginea lumii.

Pădurile toate și - aruncă
Vălul brumat prin poeni...
Crescut-a o singură floare
Pe 'ntinsa cerului luncă.

E veșnicul tânăr luceafăr
Al serilor prea timpurii ;
Nici bruma nu-l uscă nici vântul
Nu-l bate spre umede glii.

N U N T Ă

Mă ardeți flăcări sbucnite din marele foc
Tunet subpământean, mă clatini.

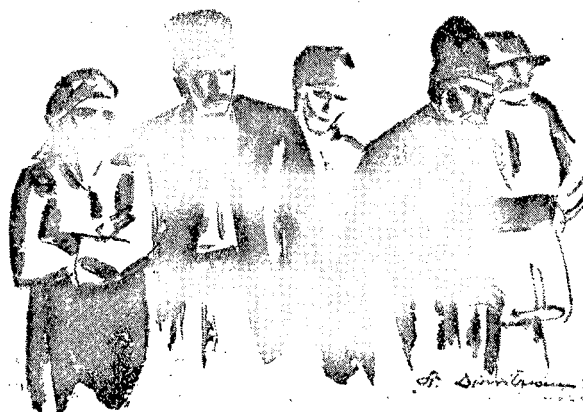
Sburătoare negre, din văzduh, mi-ați ochi
Carnea mea viermănoasă din datini.

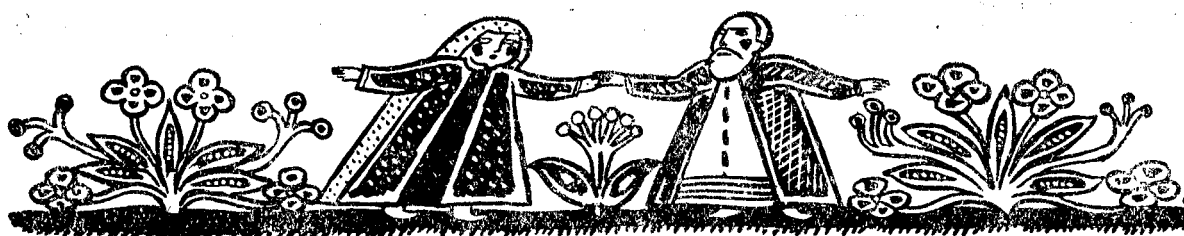
O, până azi nicio asemenea sete
Nu-și risipi pârjolu 'n mădulare !

Aduceți-mi cana ascunsă mie, bătrâni
Pivnicieri gârjobiți la ultima zare !

Vinul e vechiu ; aburind ceața de moarte
Cât de setoasă gura - l va soarbe deodată !

Apoi, în fața temutelor svonuri
Carnea canei va fi cu a mea cununată.

ORAȘE, BRESLE ȘI BURGHEZIE *)

DE

NICOLAE ROȘU

Așezările omenești sunt legate nu numai de anumite îndeletniciri pe care le puteau îndeplini anumite categorii de oameni, strâns uniți prin relațiuni de familie și interese, dar și din nevoia concentrării, mai întâi la dată și la loc fix, fenomen care cu vremea din temporar devine permanent. Orașul era locul de încrucișare a drumurilor, de concentrare a producției, de schimb și de orânduire cu totul deosebită de aceea a marelui masă de agricultori risipiți în sate. Dacă la noi orașele, în sensul burghez, s'au format mai târziu decât în occident, nu putem căuta cauza într-o presupusă civilizație înapoiată, ci în condițiunile particulare ale țării noastre. Pământul foarte bogat, materii prime din abundență, producție în mare cantitate așa încât omul și lucrătorul, iar pe deasupra lui conducătorul, adică boerul, era preocupat în primul rând de valorificarea acestei producții, de exploatarea ei, și se gândea prea puțin la exploatarea industrială.

Atunci nu era timpul pentru o asemenea ocupație, și deci, nu se găseau nici oamenii pregătiți. În vremuri de tot îndepărtate, meșteșugul nu-l făcea decât în timpul liber, și numai pentru nevoile stricte ale vieții sale, nu pentru alții, și nici pentru a încerca a trăi din el, căci avea cu ce să trăiască. Iată prima cauză care deci trebuie căutată în condițiunile de viață ale pământului.

Din cele mai vechi timpuri, comerțul l-am făcut noi înșine, dar și meșteșugurile, chiar pe cele perfecționate, pe care le-am învățat dela alții.

Cu toate acestea, Țările Române au stat în calea a două puteri, care pe rând au stăpânit drumurile comerciale către orient. Calea de uscat o țineau mai mult neguțătorii germani, cea de apă, neguțătorii genovezi, care „la finea secolului al XIII au consuli pretutindeni la gurile Dunărei”¹⁾.

Cu întărirea puterii turcești, calea pe mare se tae. Suntem către sfârșitul secolului al XV. Cu întemeierea și expansiunea puterii moscovite, pătrunderea agenților comerciali ai hanselor germane se reduce. De acum încolo, se vor intensifica relațiunile cu orașele marginase ale Transilvaniei, dar mai înainte chiar, la 1368, Vladislav Vodă reînnoește privilegiile brașovenilor. Tot pe vremea aceea, apare prima monedă de argint. Negustorii români trec dincolo de munți, și se stabilesc la Sibiu. La începutul secolului XVI ei erau toți români. „În privința Rusiei, — spune Gion,

*) Capitol din studiul „Istoria critică a liberalismului” (titlu provizoriu), care se află în lucru.

1) v. G. I. Ionescu-Gion: „Istoria Bucureștilor”. Ed. Socec. 1899. Pag. 440.

— în secolul XVI, documentele nu ne vorbesc de nici un neguțător moscovit la București”²⁾.

Comerțul nord-germanic ar fi putut să înrăurească și mai mult Țările Române, dacă nu s’ar fi întărit puterea moscovită, peste tot mozaicul de naționalități, devenit mai târziu imperiul Țarului. Vorbind despre politica orașelor hanseatice, prof. A. Von Sanders arată că „Wikingii străbătură malurile Mării Nordice și sistemul Niprului până la Marea Neagră din secolul 8 până în al 10-lea”³⁾, căutând să tragă de aici concluzia că dacă Europa ar fi avut o politică continentală de prevedere s’ar fi putut împiedeca năvala valurilor mongole. Luptele de acaparare ale drumurilor comerciale, prin marea masă slavă sau mongolă, au fost aprige. Ele ne atingeau și pe noi, dar mai mult decât atât, înrăurirea lor se va resimți asupra politicii comerțului românesc.

O nouă putere, de la sud, se ridică : „genovezii pun mâna pe peninsula Krimeia și Azov și rânduiesc legăturile cu alte țări care se aflau la Marea Neagră și Caspică. Ei câștigă în 1346 Lesbos și Chios, în 1383 Famagusta din Cipru, și înființează prin aceasta drumul lor spre sud. Timur slăbi pe Genovezi în Azov și în Krim. Și Turcii îi dădură la o parte în Chios și Lesbos (1400), Famagusta (1466), Azov (1471) și Kaffa (1475). Cu toate acestea, relațiunile comerciale cu țările din Marea Neagră și Marea Caspică au fost viabile, până la triumful definitiv al Turcilor în Europa, când aceste drumuri au fost baricadate. După ce prin Mongoli, și mai târziu prin Turci, vitalitatea politicii continentale europene fusese distrusă, câștigată în centrul Europei o mare însemnatate țările periferice, cu alte cuvinte Spania, Portugalia, Franța, Olanda care părăsiseră drumul politicii continentale europene”⁴⁾.

Rupându-se relațiunile de abea începute cu civilizația burgheză a nordului, orașele noastre nu au împrumutat nimic de la mongolii din est și de la Turcii din sud.

„În timpul acestui proces de dezvoltare a fost descoperită America, o nouă suprafață de apă s’a deschis, prin care s’a executat dezvoltarea culturii politice și economice între Europa și America.

Din acest timp, politica continentală europeană spre vest-Europa a fost neglijată, printre care mai ales părțile estice ale Europei”.

În întărirea puterii moscovite pe deoparte, și în orientarea țărilor occidentale europene către America, vede A. von Sanders cauza părăsirii de către Genova și de către orașele hanseatice a drumurilor către est. Că acestea sunt două greșeli politice, și mai cu seamă diplomatice, de care se va resimți adânc așezământul civilizației europene de mai târziu, nu mai rămâne nici o îndoială. Dintr’un conglomerat semi-barbar, se va crea un imperiu moscovit, bazat pe teroarea și ambițiile țărilor, pe cruzimea tătarilor și pe spiritul războinic al cazacilor. Relațiunile noastre comerciale cu lumea mongolică de la est vor fi foarte reduse, iar civilizația orașelor, întârziată din pricina acestui proces istoric, ne va veni de la nord.

* * *

Plecând de la administrarea orașelor noastre, conduse de câte un șoltuz, secundat de 12 pârgari, A. D. Xenopol arată că „ambele aceste numiri sunt în rădăcina lor de origine germană, derivând cel dintâiu din termenul german medieval de Scholtheisse

2) Id. Pag. 446.

3) v. A. von Sanders : „Entwicklungslinien der europäischen Kontinental-politik“, in „Volksbeobachter“, anul 1936.

4) Loc. cit.

(modern Schultheiss), iar cel de al doilea dela germanul Bürger“ ⁵⁾. În Muntenia se folosește numele de județ în locul celui de șoltuz, ceea ce îl face pe A. D. Xenopol să arate că numai termenul de pârgar „a fost introdus în ambele țări române prin coloniile săsești din Transilvania, a căror întemeiere dincoace peste munți este foarte veche“ ⁶⁾.

Soltuzul moldovenesc ar fi însă împrumutat dela Polonezi. ⁷⁾.

Ionescu-Gion ⁸⁾, cercetează mai în adâncime origina orașelor românești. El afirmă că încă de pe la 1211, când Regele Andrei II dăruiește Țara-Bârsei cavalerilor teutoni, așezările germane din aceste locuri au adus cu ele principiile de organizare ale orașelor germane, și odată cu aceasta, numirile amintite mai sus. Însăși Cartea orașului, ar fi *Privilegia* burgurilor germane.

Ținând seamă de dreptul românesc, statornicit de obiceiul pământului și de puterea domnească, numai pârcălăbii erau reprezentanții aleși ai Domnului, iar pentru un timp (până la 1473) și județii, iar mai târziu aceștia erau aleși de orașeni. A. D. Xenopol se îndoește de aceasta, afirmând că nu se știe dacă județii erau aleși de obștie sau numiți de Domn.

Este însă clar că pârcălăbia era „un fel de titlu onorific“, iar județii se alegeau de breslele orașului. „La Câmpulung, — spune Ionescu-Gion, — alegerea se făcea Marți după Paști. Pârgarii propuneau pe candidați. Preoții, bătrânii și toți oamenii se pronunțau pentru unul. Cu acesta în frunte mergeau toți la biserica catedrală. Protopopul întâmpina pe ales cu crucea și cu Evanghelia. Înaintea altarului, noul județ făcea jurământul de dreptate, de credință și de iubire pentru interesele orașului“ ⁹⁾.

Fiecare breaslă, de negustori sau meșteșugari, își avea starostele ei. Dacă județul avea grijă de oraș, hotărînd împreună cu un consiliu format din preoți, pârgari și negustori, judecând pricinile dintre locuitori, starostea se ocupa numai de treburile breslei sale. El „era dator să găsească stăpân calfelor, să contrasemneze zapisele ucenicilor; el judeca pricinile neguțătorești de vânzare și de cumpărare ale breslei. Cel ce nu se supunea de bună voie la hotărîrea starostelui, era constrâns cu forța de Agă sau de Căpitanul za Dorobanți“ ¹⁰⁾.

Dacă Xenopol pretinde că orașenii „rămâneau în clasa poporului, fără a se urca în rândurile boierimii“ ¹⁰⁾, nu-i mai puțin adevărat că între negustorii bogați și boeri se făceau lesne legături de rudenie. Brâncoveanu numește pe neguțătorul Dumitru Nona „prietinul iubit al Domniei mele“.

Origina breslelor este așa dar legată de întemeierea și conducerea orașelor. Dintru început este vrednic de remarcat faptul că, negustorii și meșteșugarii, prin însuși felul ocupațiunii lor, aveau mai multe libertăți decât ceilalți oameni din țară, iar conviețuirea în oraș, dădea drepturi de muncă și de agoniseală după alte raporturi decât acelea care existau între țărani și boeri. Istoricii noștri au contestat existența unui ev mediu românesc, tocmai prin faptul că plecau în cercetările lor dela marea masă a poporului, și nu aveau în vedere organizarea și configurația de clasă a înjghebărilor orașenești.

Bresle de negustori sau de meșteșugari se puteau întâlni în Germania, Italia sau Franța încă din secolul al XII și al XIII. Studiind paralel spiritul burgheziei și al

5) v. A. D. Xenopol : „Istoria Românilor“ Ed. 1914 Vol. III, Pag. 250.

6) Id. Pag. 251.

7) Id. Pag. 252.

8) Loc. cit. Pag. 734.

9) Ionescu-Gion. Loc. cit. Pag. 473.

10) Loc. cit. Pag. 250.

breslelor, vedem în burghezie un stil de viață care s'a născut în Trecento.¹¹⁾ Adesea ori istoricii au făcut o deosebire între burghezi și meseriași. Alte ori, meseriași și negustorii au fost înglobați în burghezie. Vorbind despre Franța, René Johannet spune: „În toate epocile istoriei noastre, în al XX-lea, ca și în al XVIII-lea sau în al XII-lea, burghezia forma clasa intermediară între nobilime și poporul de jos“¹²⁾. Este definiția cea mai largă pe care o găsim, dar și cea mai potrivită unei adaptări cât mai cuprinzătoare. Cu bună dreptate, va spune Augustin Thierry în 1850 : „Burghezia, națiunea nouă, ale cărei obiceiuri sunt egalitatea civilă și independența de muncă“. Este evident, că peste tot această libertate decurge din neconținută tendință a burgheziei de a se deosebi de poporul de jos, și de a rivaliza neputincioasă cu nobilimea. Feudalitatea i-a dat o samă de privilegii, iar la noi în țară, Domnul și boierii.

În țările Române, breslele încep a fi pomenite încă de prin secolul al XVI-lea. Ele erau formate din ucenici, calfe și meșteri.¹³⁾ N'am putea spune că ele aveau o organizare asemănătoare sindicatelor, dar oarecari puncte de contact tot găsim. Sprijinirea celor care își pierdeau situația, ca și asistența celor săraci, fără să uităm ajutoarele în bani ce se dădeau la înmormântări, sunt câteva din aceste obligațiuni. Ceiace distingea odinioară burghezia și breasla în general, era tocmai acest simț de *solidaritate*, de ajutor mutual, de înțelegere familială, de viață în comun, legată de principii morale sănătoase, care dacă nu se ridicau până la o mare concepție eroică a vieții și până la jertfă, nu erau nicidecum de desprețuit. Relații strânse de rudenie, și chiverniseala întotdeauna cinstită. „Eu numesc burghez, — spune André Liesse, — un om care are o disciplină și dispune de un simț de economie, deasemenea ca și de simțul adevărat al familiei“.

Nevoia oamenilor, care se îndeletniceau cu ocupațiuni asemănătoare, ca să locuiască în acelaș loc, a fost în totdeauna un prilej de solidaritate. Târgul a fost așa dar un loc de adunare pentru toată lumea, un loc de schimb, și din această pricină le vedem pe cele românești așezate pe drumurile mari ale țării, care erau tot acelea ce ne legau cu țările învecinate. Aceste drumuri noi le-am creat, după ale noastre interese și obișnuințe. Tot atât de firesc era însă, ca în jurul unei reședințe domnești, să se producă acea așezare de negustori și meșteșugari, deveniți mai târziu târgoveți.

Domnii și boerii au contribuit la formarea târgurilor și la consolidarea vieții orașenești. Se citează foarte multe cazuri în care Domnii au hotărnicit anumite drepturi sau privilegii, înzestrând orașele cu moșii, după cum a făcut Mihai Viteazul cu Ploestii, sau Ștefan cel Mare cu Vasluiul. Târgoveții trebuiau să cultive pământul, în vederea produselor de primă necesitate a traiului, și din această pricină aveau nevoie de el. Pe de altă parte, Domnii aveau tot interesul să facă aceasta, deoarece orașele, înlesnind schimbul de mărfuri, aduceau bani în țară. Cu ele veneau lucrurile noi, armurăria, dacă se poate spune, chiar progresul. În târguri se mai aduceau și se vindeau o sumedenie de produse din satele învecinate. În concluzie, curtea, armata și administrația aveau nevoie de o samă de lucruri pe care numai orașul le putea produce, sau pune în valoare prin relațiunile lui. Târgurile se bucurau de oarecare *libertate* de inițiativă, care uneori mergea foarte departe, în materie de raporturi comerciale. Ele aveau așa dar și o *autonomie*.

Dar nu numai târgurile se bucurau de protecția Domnului, ci și negustorii. Iată acel hrisov al lui Mircea Voevod, dela 1407, este demonstrativ. Domnul vor-

11) Werner Sombart : „*Le Bourgeois*“. Trad. franceză. Ed. Payot. 1926. Pag. 129.

12) v. V. A. Urechia : „*Istoria Românilor*“. Vol. XII. Pag. 368—385 și urm.

13) v. N. Iorga : „*Istoria Românilor în chipuri și icoane*“. Ed. Ramuri. Pag. 302.

bește pârgarilor din Brașov, întărindu-i în așezările lor, și fixându-le însuși vămile. Tot asemeni, privilegiile acordate de Vlad Voevod neguțătorilor din Lemberg, pe care-i pofteste „să vină în pace și în voe, nimic să se teamă”, dar numai „Dacă își va plăti vama cea dreaptă”, le cetim într'un document din 8 Septembrie anul 1439.

Alexandru Voievod, încheie cu sfetnicii săi și cu orășenii din târgul Liovului un contract, privind relațiunile comerciale, în care deci se precizează plata vămilor, pe care le face să fie „mai ușoare de cum au fost în trecut”, prohibește trecerea în altă țară dela unguri pela noi a anumitor lucruri (precum argintul ars), dar și îngăduința de a ține în Suceava „o casă a lor, în care să nu fie cârciumă, să nu se fiarbă bere, nici mied, nici să fie măcelărie, nici pâne să se vândă: căci, pentru călcarea acestei opriri, îngrijitorul casei va fi dat afară”. Domnitorul lua aceste măsuri de înlesnire a negoțului „pe cinstea noastră și pe credința noastră, după legea creștinească”, având martori pe starostele Jiurji, pe Oană Vornic de Suceava, și pe alți martori soli din partea Liovului.

Acest contract comercial este făcut la Suceava, având data de 8 Octombrie 1407. ¹⁴⁾

Examinând aceste hrisoave și cărți domnești, se vede că într'o vreme care începe cu anul 1400, Domnii Țărilor Române *încurajau negoțul*, și numai pe cei care se ocupau special cu aceasta, având martori pe *staroste*, care de bună seamă era un om liber, stând alături de boieri și de ceilalți soli comerciali. Străinii care veneau în țară *erau îngăduiți* ca să aducă marfa lor, și să o cumpere pe a noastră, nu pentru a ne face ei negoțul nostru. După ce își îndeplineau treaba, ei plătind vămile trebuiau să plece, iar casa Liovenilor dela Suceava, nu putea avea ființă decât în măsura în care nu stânjenea *negoțul autohton* fie domnesc fie orășenesc.

Tot în această vreme, a secolului XV, se pomeneste de câte un negustor evreu, dar sporadic. „Despre acești negustori străini, — spune d. Ioan C. Filitti, — mai ales Turci și Evrei, este de observat că ei nu veneau decât numai până la hotarul țării, sau până la un depozit intern, o carvasara; de aci, marfa era luată de *negustorii de țară* și desfăcută în interior, sau trecută în Ardeal”. ¹⁵⁾

Mai târziu, după ce s'a întărit puterea turcească, ajungând dela gurile Dunării (1484) până la pașalâcul dela Buda (1541) și cel dela Timișoara (1552), comerțul lăuntric ca și cel exterior a fost considerabil stânjenit. Venise vremea de sguduire a breslelor, de fiscalitate exagerată, nesiguranță, hatâr și arbitrar în relații. Intermediarii deveniseră numeroși, dar și necinstiți. Basarab cel Tânăr într'o scrisoare arată cum din pricina intermediarilor „*mi s'au sărăcit negustorii*”. ¹⁶⁾ Breslele deveniseră „asiluri contra unei fiscalități neomenoase, asiluri asigurate de Stat, în care se retrag, nu numai meșterii, ci și negustorii și felurite categorii de străini, care numai în astfel de condiții primesc să rămâie și să lucreze”. ¹⁷⁾

Cu toate acestea, breslele se vor organiza, căci vedem că prin credința și osârdia acelor negustori și meștesugari harnici s'au ridicat atâtea biserici care și astăzi stau mărturie. Numai în București putem aminti pe aceia a Șelarilor, cu hramul la Sf. Niculae, a brutarilor, numită Manu Cavafu, după numele starostelui, apoi Sf. Nicolae Tabacu și chiar Mântuleasa, Popa Tatu și Zlătarii sunt ctitorii tot din aceeași

14) Loc. cit. Pag. 304.

15) v. Ioan C. Filitti: „Evoluția claselor sociale în trecutul Principatelor Române”, în „Arhiva p. Știința și Reforma socială”, an. V, nr. 3—4. Pag. 366—367.

16) v. Ion Bogdan: „Relațiile”, Vol. I. Pag. 124.

17) v. N. Iorga: „Istoria comerțului românesc”. Ed. 1925. Vol. I. Pag. 307.

categorie. Tot asemeni, în celelalte orașe din țară : de prin secolul XVIII-lea biserica Sf. Paraschiva din Păcurarii Iașului era a breslei croitorilor, Sf. Andreiu a precupeților, Sf. Vineri a brutarilor, Sf. Ilie din Botoșani a blănarilor, Precista din Galați a bogasierilor, etc...

X
În secolul al XV și al XVI au existat în orașele noastre boeri, robi și orășeni, adică meșteșugari și negustori. Erau „meseriași și negustori, împărțiți pe bresle; aceștia au fost chiar elementul *caracteristic*, orășenii propriu ziși, justificând situația socială, economică și administrativă deosebită pe care o au târgurile în vechea noastră organizare”. Ei aveau și „un *regim deosebit* și de al boierilor și de al rumânilor”.¹⁸⁾

Din a doua jumătate a secolului XIV, de când începe studiul lui C. Giurescu, pe bază de documente scrise, se poate constata prezența a două clase sociale bine definite: a) proprietarii (boierii și răzeșii), și b) țăranii sau rumânii, „*cu excepția orășenilor*”, în care intrau meșteșugarii și negustorii, care erau și ei *oameni liberi*, tocmai prin condițiile lor de viață liberă, fiind legați prin funcția ce o îndeplineau de muncă nu de pământ. Dintru început deci, deosebirea era esențială. „Lucrul constituia doar deosebirea cea mai mare dintre rumân și omul liber”.¹⁹⁾ Lucrul avea sens de obligație, de silnicie, de constrângere, fără „nici o limită de timp”. „Legătura rumânului cu pământul este un drept al lui”, pe care și-l creiază tot prin muncă și prin îmbunătățiri, dar nu acest fapt caracterizează rumânia, ci „atârănarea în care se găsește față de stăpânul său”, deoarece pământul nu-i aparține decât prin folosință.

Ceiace însă nu lămurește d. N. Iorga, trecând cu prea multă ușurință asupra unui capitol de mare însemnătate, limpezește d. C. C. Giurescu, atunci când precizează că „dacă termenii *meșter* și *meșteșug* sunt relativ noi, de origine ungurească, în schimb *măestru* și *măestrie* vin din fondul latin al limbii noastre, iar numele meșteșugurilor fundamentale poartă tot numiri latine”.²⁰⁾ D. N. Iorga, vorbind despre cuvântul meșteșug, arată că „primirea și răspândirea lui se datorește faptului că într'un trecut îndepărtat, din veacul al XIII-lea înnainte, locuitorii celor mai vechi orașe din Țara Românească și din Moldova au fost și Unguri”.²¹⁾ Din confruntarea acestor două aserțiuni se poate totuși deduce de partea căreia stă adevărul.

Orașele dădeau și oameni pentru războiu, adică ostași, care erau sau numai lefegii, și mulți dintre aceștia au venit în sprijinul lui Ștefan Vodă, după cum povestește Miron Costin, atunci când boierii au pornit cu răsmeriță în contră-i și l-au scăpat de ei, alții erau „în dobândă”, trebuind a fi plătiți pentru ea prin prada de războiu, și mulți dintre aceștia au slujit lui Vasile Lupu în războiul cu Tătarii. Dar orașele mai aveau și îndatorirea de a întreține pe socoteala lor o samă de ostași, și în cazul acesta fiecare breaslă își dădea partea ei de contribuție.²²⁾

Străinii pripășiți în țară își aveau breslele lor: „Evreii, Armenii, Nemții; în secolul XVII, Chiprovăcenii. Toți puteau cumpăra în București; numai Armenii puteau cumpăra și vii împrejurul orașului. Pentru străinii neguțători mai erau, pe lângă starostiile lor, și ispravnicul de străini, și sameșul de străini”.²³⁾ Lupta de izolare a fost aprigă, și nu din pricina negustorilor români, care nu erau animați de vreun sentiment de ură, ci pentru că evreii mai cu seamă, trăiau în cerc închis, refractari

18) Constantin C. Giurescu : „Istoria Românilor”. Ed. 1937. Vol. II, partea II-a. Pag. 483.

19) C. Giurescu : „Despre Rumâni”. Ed. Acad. Române, Pag. 236.

20) Constantin Giurescu : „Istoria Românilor”. Pag. 542.

21) N. Iorga : „Istoria Românilor în chipuri și icoane”. Pag. 262.

22) v. Constantin Giurescu : Loc cit. Pag. 513—514.

23) v. Ionescu-Gion : Loc. cit. Pag. 743.

rânduieilor Statului, și cu deosebire provocările lor de oameni cu moravuri necinstite duceau la dese conflicte. Până la 1500 „evreii nu sunt pomeniți în documente”²⁴⁾, deci ei nu făceau comerț și nici meșteșuguri nu practicau. Când începe a se vorbi despre ei, îi găsim luând camătă, sau sustrăgându-se vămilor, înșelând buna credință a negustorilor români.

B. P. Hasdeu descoperă în Arhivele Municipale din Lemberg un document al lui Petru Vodă Șchiopul, dela 8 Ianuarie 1579. Văzând Domnul șicanele neguțătorilor evrei din Polonia, și pagubele pe care le cauzează negustorilor români, a „convocat, după cum spune documentul domnesc, *pe toți negustorii noștri moldovinești* și pe boerii de țară, întrebându-i despre starea primitivă a comerțului nostru internațional”.

După ce analizează abuzurile, subterfugiile și hoțiile evreilor polonezi veniți în relații comerciale la noi în țară, încheie cu această hotărîre : „Să vă fie cunoscută alungarea evreilor din țara noastră, nu din simplu capriciu, ci din cauza despărțirii neguțătorilor noștri, care își pierd timpul așteptând la hotar sosirea cumpărătorilor de vite, pe când evreii, trecând alături și aducând la noi postavurile leșești, după ce le desfac, își cumpără și scot vite din interiorul țării, lăsând pe neguțătorii noștri la hotar cu buzele umflate; noi nu le-am refuzat să-și cumpere vite și în interiorul țării, dar ca să ruineze pe neguțătorii noștri, una ca asta n'o putem îngădui”.²⁵⁾ Această măsură venea dela un Domn care era el însuși negustor, deci priceput în treburile acestei bresle. Dar din acest document, în afară de alungarea evreilor polonezi din țară, se mai pot trage și alte concluzii: în primul rând, Domnul pentru a lua aceste măsuri se sfătuia cu „neguțătorii noștri moldovenești”, punându-i alături de boieri, iar în al doilea rând, alungarea evreilor nu era determinată de un „simplu capriciu”, și de data aceasta nici măcar din dorința de a acorda privilegiile negustorilor autohtoni, ci dintr'un principiu moral. Domnul însuși supraveghea starea alor noștri, și nu puține sunt cazurile când „tot ca mari proprietari de pământ, ca oameni cu trecere politică, boierii trebuiau să facă negoț.

Îi găsim în această calitate de negustori în amândouă țările. mai ales de pe la 1450 înainte”.²⁶⁾

Evreii și protecția elementului românesc de către Domn, formează un capitol destul de însemnat pentru istoria noastră socială și economică, și socotim că este o rușine faptul că nu s'a găsit încă un istoric care să scrie o lucrare, acoperind această lacună. A fost o epocă de înflorire a negoțului, în care „străbătătoarea energie a Lăpușneanului”, după cum o numește frumos d. N. Iorga, a fost un imbold pentru toată lumea, atât pentru negustorii străini cât și pentru cei localnici. Corăbiile cu „marfa domnească” a lui Alexandru Lăpușneanu mergeau până la Veneția. Mai de mult chiar, negustorii care erau mai toți români, mergeau în locuri îndepărtate pe apă sau pe uscat. După Lăpușneanu a venit represiunea lui Petru Vodă Șchiopul, amintită mai sus, dar provocările evreilor s'au întetit de vreme ce, nu odată Domnii români s'au văzut nevoiți să ia măsuri de represiune împotriva negustorilor și meșterilor străini care fac „supărare locuitorilor”, după spusa lui Constantin Mavrocordat, sau pricinuesc „răzvrătire și stricăciune”, după cum spune în alt loc Ștefan Vodă Racoviță, care împiedeca pe români să facă legături de căsătorie cu ei, sau a cumpăra din prăvăliile lor. Tot asemenea, prin constituția de la 1741, Constantin Vodă

24) v. N. Iorga : „Ist. Com.”, Vol. I. Pag. 132.

25) v. B. P. Hasdeu : „Arhiva istorică a României”, Tom. I, Partea I. Pag. 172—173.

26) v. N. Iorga : „Ist. Com.”, Vol. I. Pag. 138.

Mavrocordat hotărăște : „copii slugi sau fete slujnice de vârstă până la 30 ani la jidovi să nu se mai afle slujind“²⁷⁾.

Evreii fac neconținut camătă, spoliind pe negustorii români. Cutare călător pe vremea lui Duca Vodă spunea : „Evreii ce locuiesc prin aceste părți au inventat și înnoit, cum fac pretutindenea, nesfârșite angarii, ai căror arendași făcându-se, se servesc de ele pentru a suga sângele bieților supuși, ajutați de autoritatea Domnului; sunt în cea mai mare parte din Polonia și întrebuițează cele mai răpărețe meșteșuguri pentru a apăsa în folosul lor pe ori cine e silit a li trece prin mâini“²⁸⁾.

La 1779, Alexandru Ipsilanti întărește Câmpulungului din Muntenia dreptul de a „nu intra străini să dășchiză prăvălie și să facă neguțătorie în oraș, ci numai ei pământeni să ție prăvălie și să-și facă alișverișul lor... alții străini nu pot a dășchide de a ține prăvălie“²⁹⁾.

La 1783, Constantin Mavrocordat mergea și mai departe cu hotărârile sale în ceea ce privește organizarea comerțului. El spunea : „fără știrea starostelui și a fruntașilor nimeni să nu fie volnic a deschide dughiană“. Tot după a lui hotărâre, se impune închiderea prăvăliilor Duminică și la hramuri.³⁰⁾ O sumedenie de măsuri privind precupeția și comerțul mic, ca și îndatoririle comercianților fie de ordin moral fie de ordin material, se iau pentru o mai bună organizare și protecție a autohtonilor.

Până la influența austriacă, sub vechiul regim, starea breslelor s'a menținut înfloritoare. „Breslele, — spune Ionescu-Gion, — țineau foarte mult, până la bătae inclusiv, la șartul lor și, cu dorința de a se întrece unele pe altele, munciau de zor, își făceau concurență la toartă pentru bogăția steagului breslei, pentru marea serbării anuale, când mergeau la anume biserică, la anume icoană ca să serbeze praznicul și pe patronul breslei“³¹⁾. Nu ne aflăm numai în fața unor asociațiuni de luptă pentru cucerirea unor libertăți pe care le aveau, și nici pentru întărirea unei solidarități care se menținea prin firea lucrurilor, ci mai presus de toate, „breslele reprezentau niște *asociații morale*. Fiecare era o familie: meșterul, cu calfele și ucenicii, o formau. Li se dădea acestora o creștere, pentru care era răspunzător meșterul“³²⁾. Organizarea morală a breslelor nu avea în vedere numai relațiunile breslașilor între ei, ținând de exercitarea unei meserii sau a negoțului, ci se întindea la morală familială. „Copilul, spune în acelaș loc d. N. Iorga, era încredințat de părinți unui anume meșter fiindcă ei erau siguri că acolo el va fi păstrat sănătos și moral“. Iar mai departe „meșterul, negustorul, când se gândea să-și mărite fata, avea în vedere, înainte de toate, pe cel mai bun dintre calfe și ucenicul se silea să ajungă calfă ca să poată fi ginerele stăpânului“³³⁾.

După întărirea influenței austriace, situația burgheziei s'a schimbat considerabil. Breslele au început a se desorganiza, solidaritatea s'a deslănat, străinii au năpădit târgurile. Mai întâi grecii, apoi evreii.

27) v. Uricariul. Vol. IV. Pag. 404.

28) cit. de N. Iorga : „Ist. Com.“. Vol. I. Pag. 276.

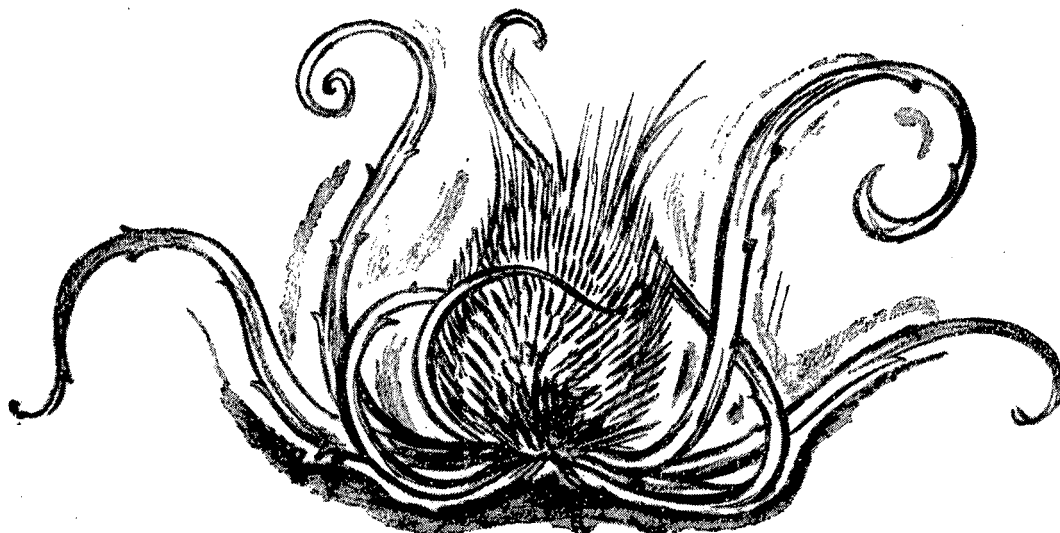
29) v. „Studii și documente“, I—II. Pag. 312—313.

30) v. N. Iorga : „Ist. Com.“. Vol. II. Pag. 77—78.

31) v. Ionescu-Gion : Loc. cit. Pag. 743.

32) v. N. Iorga : „Evoluția ideii de libertate“ Buc. 1928. Pag. 278.

33) Id. Pag. 279.

O, PAJIȘTEA LARGĂ

DE

OVID CALEDONIU

O, pajiștea largă a unei triste ore
Ce sună de plecare din nori pe totdeauna.
Sunt singur Doamne, acum, o stea în aurore,
Și trec spre miază noapte, așa cum trece luna

Aceste toamne verzi, aceste nopți curate
Ne'nneacă tot mai mult, ca o tăcere grea.
O, frunze 'n depărtări, din ceruri scuturate
Și dragostea frățească și pururea de stea.

Cunoști tu parcul ăsta, cu-atâtea 'nsigurări
Prin care trecem azi, mai triști ca niciodată ?
O, liniștea brună a crengilor căzute pe cărări,
Și-a clipelor pierdute, în gânduri, altădată.

P O E S I I

DE

GEORGE MENIUC

OSEMINTE

Strigoi, ciudat câmpiei, suit pe o prăjină,
Un craniu, altădată hulit și ars de bici,
Visează 'n deal amurgul brăzdat de rândunici,
Să-l cheme iar cu mâna, din prag, câte-o mezină.

Ori la imaș să fugă de herghelia toată
Și stuhul nopții, singur, departe să-l străbată.
Arcușul apei limpezi, pe șes cât o nuia,
Vrăjit de murmur molcom și cer întors, să-l bea.

De n'ar fi somnul veșted, în care inimi culci,
Ar rumega și astăzi licoarea ierbii dulci.
Ciolan de roib, sprâncene, topite ca o sare,
Trec zări necunoscute cu ceața în spinare.

Ascunsă 'n osul rece e viața-i încropită.
Zăbala n'o mai poartă și orzul nu-l mai știe.
Nechez de mânz și urmă de țeapănă copită
S'au rătăcit cu anii și ploaia în câmpie...

OGLINZI MULTICOLORE

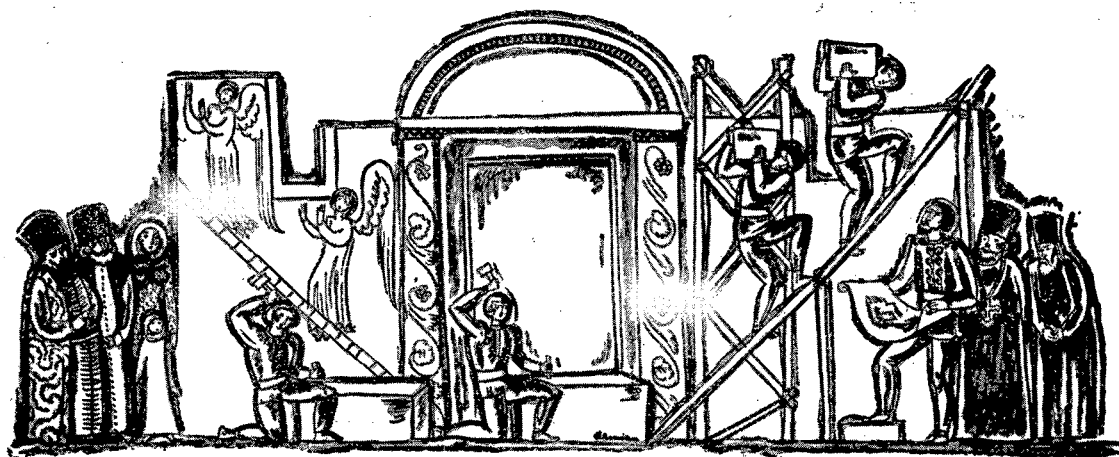
În ochii tăi nu caut pasiuni, ci simetrii.
În ei se odihnesc bizare linii înmulțite,
Nelimpezi armonii, dar, ca și apa, vii
Și somnul mării cu luna sângerată de cuțite.

Vezi piscuri în azurul umed se avântă.
Pe culmi de piatră melodia de gitară
Aș vrea să ardă pură, uriașă, solitară,
Iluminând torențial o dragoste ce înspăimântă

Și aprinde în noi peșteri de nuntă, limpezi și vii.
Vor muri și acestea ? Vor muri și aceste armonii ?
Cântecul nostru, profund ca Siberia 'n pădure,
Va îngheța în albi, nu va ști să murmure ?

Piatră, lemn, talaz, toate mi-aduc aminte
De ochii tăi ce oglindesc minuni terestre.
Iubind, am asvârlit, hoțeste, cu flacăra fierbinte
In noaptea inimii de-au zângănit ferestre.

P O E S I I

DE

TEODOR ȘCARLAT

INFRÂNGERI

Bolnav mereu de cântec și sclipiri,
te-am adunat din albe amăgiri
și te-am aprins : tămâie pentru vis,
lumină pură pentru drum deschis
și am plecat spre suflet, amândoi..

Ce urme pământene-am dus cu noi,
de ne-am oprit și ngândurați ne-am spus,
că-i mai frumoasă floarea de noroi
când o sărută soarele'n apus ?...

CÂMPENEASCĂ

E o frumusețe prea tristă în peisagiul ăsta de ceară,
cu clopote glăsuind departe, stins...
Prin miriștile tăcute a rămas din vară,
ceva ca o rugăciune caldă, în necuprins.

Printre scaeți, ca un roi amețit de albine —
razele amurgului umed : coboară soarele — Domn...

Câmpul miroase a tămâie și a somn.
Îl ascult cum respiră ca un bolnav în seară
și nu știu de ce simt că mi-e dor de tine.

P S A L M

DE

PETRE PAULESCU

Tot isgonesc dactile pe margini de caet
Și scriu mereu poeme de reverii albastre.
Sub tâmpile doruri albe îmi înfloresc ca 'n glastre
Și nostalgii mă mână pe pârtii de brădet.

În cale îmi ies munții cu păcle mari în spate
Și piscuri mă adastă la fiecare pas.
Îmi cresc în gând prăpăstii și stânci fără de glas
Și noaptea, lin coboară, din cer singurătate.

Mă fugăresc în zare, tăceri, ca niște ciute;
Călcâiul sângerează prin bulgări și sloduni,
Pe lături brazi se'nnață ca niște rugăciuni
Și murmur de izvoare îl las să mă sărute.

Tot merg mereu cu mine pe unde altă dată
Am întâlnit pe Domnul pe cruce răstignit;
Vreau să mă 'nchin Iisuse la Tine mulțumit
Că Ți-am fost spus la lume Divinitatea toată.

VICTOR PAPILIAN ȘI ARTA NUVELEI

DE

VINTILĂ HORIA

Cartea de nuvele a domnului Victor Papilian, apărută la începutul verii trecute, face parte din acele evenimente culturale cari pot fi înțelese numai dacă le privești din două puncte de vedere : acela al momentului pe care-l încheagă în cadrul unei perioade anumite de istorie literară și acela al valabilității proprii. Voi încerca, în studiul acesta pe care l-aș dori cât mai aproape de ambele perspective descoperite mai sus, să delimitez semnificația nuvelei domnului Victor Papilian și să-i surprind tehnica, adică să desfășor harta unui procedeu de creație în lumina autorului însuși. Recunosc dela început că îmi revine o sarcină nespus de grea, căci arta domnului V. Papilian e călită într-una din acele retorte unice în care, se conturează personalitatea complexă și adâncă a unui mare scriitor; însă e prea vie recunoștința pentru creator și prea plină de egoiste satisfacții personale încrederea într-o literatură românească de valabilitate universală pe care mi-o dă lectura „Vecinului”, pentru a nu lăsa la ușă papucii comozi ai ezitării.

E multă vreme de când nu s'a mai închinat un studiu unui nuvelist. Și aceasta nu din vina criticilor ci din aceea a scriitorilor cari au părăsit nuvela pentru roman, lăsând în uitare un gen care face gloria literaturii noastre dela Costache Negruzzi până la Gib. I. Mihăescu. A trebuit să asistăm în sfârșit și la această umilință pe care scriitorul a acceptat-o în numele succesului momentan. Intr'adevăr, prin nu știu ce paradox, publicul a aderat la roman deși lectura îndelungă, timpul cerut pentru a trece peste atâtea pagini și efortarea de a pricepe atâtea personaje, erau în contrast cu psihologia omului modern, cu setea lui de a înghiți rapid timpul și spațiul, care l-ar fi îndreptat mai de grabă către dragostea scurtă a nuvelei. E adevărat că ceea ce se cere acum nu e romanul în genere, ci un anumit fel de roman, care e cu siguranță mai lesne de citit și de înțeles decât orice nuvelă. Astfel că paradoxul despre care vorbeam mai sus se dizolvă dela sine și persecuția nuvelei devine explicabilă prin însăși setea de facil a actualității.

S'a scris multă vreme despre o criză a nuvelei și a fost explicată parțial prin evadarea scriitorului dintre hotarele înguste ale genului. Sunt însă și alte cauze cari

au dererminat apariția acestei crize. Căci dacă scriitorii cu renume au părăsit pozițiile acestui gen pentru a încerca să cucerească culmi mai înalte din punct de vedere material, ce i-a împiedecat pe scriitorii tineri să-și facă un drum într'un domeniu unde nu-i pândeau nici măcar amenințarea înaintașilor cu renume? Există un singur răspuns: lipsa prozatorilor din rândurile generației tinere. Avem poeți tineri ca nicio altă țară din Europa, avem tineri esseiști serios pregătiți, cu condee ascuțite și inteligente, gata să răstoarne totul fără a putea însă pune nimic în loc, dar lipsesc prozatorii. Cei câțiva care sunt și din rândurile rare ale căroră a dispărut atât de dureros și de repede promisiunea solidă a lui Pavel Dan, se pot număra pe degete, iar cei mulți care scriu numai de dragul literei tipărite rămân dincolo de orice apreciere. Trebuie să recunosc totuși că arta nuvelei e una din cele mai pretențioase și că inexperiența tinereții scuză întrucâtva lipsa remarcată mai sus. Pentru că pornind dela o definiție sumară a nuvelei — *nuvela e un fragment de viață* — se poate ajunge la următoarea concluzie: a desface un asemenea fragment de viață dintr'un întreg și a-l reprezenta într'un cadru restrâns, care să-i păstreze intact interesul și individualitatea, e tot atât de greu ca a construi edificiul unei vieți întregi în spațiul încăpător al unui roman. Iată de ce nuvelistul perfect trebuie să stăpânească acea rară putere de concentrare și de schematizare a acțiunii, care să redea în linii suple și precise, conflictul unic al unui om cu societatea, cu natura, sau cu sine însuși. Ceeace scuză întrucâtva absența scriitorilor tineri din rândurile unite ale nuvelei, sunt, deci, tocmai dificultățile nenumărate de care se lovesc talentele ce abia au început să se definească. Marea artă a nuvelei rămâne fără îndoială un privilegiu al maturității și al calității înăscute, iar criza care a bântuit de câțiva timp literatura noastră e datorită absenței acestor privilegii sau nesocotirii lor de către acei ce le posedau însă le părăseau pentru îndeletniciri mai puțin nobile dar mai rentabile.

A continuat totuși să existe, în paginile periodicelor literare un fel de nuvelă adaptată gustului actual, adică foarte depărtată de ceea ce s'ar putea numi un ideal sau măcar o perfecționare a genului. Căci despre o evoluție a nuvelei în cadrul acestor apariții săptămânale sau lunare, se poate vorbi, despre o evoluție către superficialul modern însiropat de conflicte erotice sau, uneori, târnuit prin diverse sosuri politice, însă nu aceasta era calea pe care s'ar fi putut continua realizările izbutite ale predecesorilor. Din fericire o puternică stavilă moralizatoare, care-și trăiește acum declinul datorită excesului de zel, — și o înnoitoare curățenie în vechiturile infecte ale politicului, au suprimat și în literatură cele două extremismе inspirate de un modernism prost înțeles. Și, de voe sau de nevoe, realismul grotesc sub firma căruia se ajunsese la adevărate crime de *lése majestăte literară*, a pierdut ascendentul în folosul unui romantism evoluat care extrage din fantastic esențe de cea mai pură calitate. Și dacă se poate scrie astăzi despre un început de renaștere a nuvelei, faptul se datorește acestei salvatoare convertiri la fantastic. Intre hotarele ei trebuie integrată literatura nuvelistică a d-lui Victor Papilian, deși scrisul d-sale rămâne uneori tributar unui realism ciudat care se descompune în fantastic ca o dovadă a convertirii definitive care va veni. „Vecinul” e icoana cea mai vie a acestei convertiri și, în același timp, măsura cea mai justă a marelui talent pe care-l stăpânește autorul lui.

* * *

Personalitatea de nuvelist a domnului Victor Papilian e interesantă nu numai prin perfecțiunea cu care se realizează și pe care o simți în timpul lecturii ca pe o

artă personală, dar și prin varietatea esențelor cu care lucrează. Gândiristul Victor Papilian, atât de modern integrat în spiritul nou al revistei, e un om de știință, un medic care privește sufletul prin prisma clară și precisă a științei. Iată de ce fantasticul în nuvela sa nu are nimic neverosimil, ci apare ca o realitate puțin obișnuită, de existența căreia nu te îndoești totuși, pentru că e prezentată cu toată seriozitatea unei experiențe științifice. Într-una din nuvelele cele mai desăvârșite ale volumului, „Trădare”, drama miraculoasă a celor doi amănți îndepărtați cari fecundează spațiile cu dragostea lor, e apropiată de controlul simțurilor și făcută plausibilă prin apariția unor semne vizibile cari reprezintă amprenta bărbatului străin și cari apar pretutindeni ca un semn al eternei lui prezențe. E vorba în această nuvelă de întâlnirea soției personagiului principal cu un Portughez care după ce o cunoaște la un bal, pleacă peste ocean, lăsând în sufletul femeii pe care o cucerise în întregime prin simpla lui apariție, o dragoste uriașă care se va manifesta în toate împrejurările. Astfel copiii legitimi ai acestei femei care nu păcătuisese decât cu sufletul, aveau să poarte pe obraz pata roșie pe care o avea în acelaș loc omul plecat. Până și florile care creșteau în preajmă duceau în petale dovada acestei iubiri care impresiona spațiile și imprima lucrurilor și ființelor din jur semnul puterii ei. Scena culminantă a acestei acțiuni, unice în literatura universală, e aceea în care martorul uimit al povestirii descoperă pe cer într-o noapte de vară, o stea roșie deasupra femeii care privea din grădină constelația centaurului. Pregătirea scenei e atât de nuanțată și atât de dramatică, încât acțiunea care urmează găsește în noi ecoul adânc al presimțirii: „Ne găseam în balcon. O teroare delicioasă punea în tremur nisipul fin al emoției. Bolta grea de stele, ca un năvod plin, tras din apele nopții, părea că se strânge în jurul nostru. Clinchet de nestimate, umbre metafizice, coșmar, poezie...” (pag. 81).

Deslegarea povestirii prin moartea femeii care, după noaptea aceasta de confundare și fecundare în misterul Centaurului naște un monstru jumătate om, jumătate cal, e zguduitoare de surprinzătoare. În aceeași zi, împins de fluidul misterios al acestei iubiri supra-pământești, Portughezul sosea de peste Ocean să-și ia copiii... Iată o poveste care nu seamănă cu nimic, o contopire de real și fantastic din care se desprinde însuși tipicul artistic al d-lui V. Papilian. Nuvela d-sale e o îmbinare de planuri la întretăierea cărora izbucnește conflictul care se rezolvă întotdeauna în defavoarea realității. S'ar putea vorbi despre pesimismul acestui om de știință care rămâne nedumerit la capătul fiecărei experiențe și care bănuiește dincolo de conglomeratul de celule omenești existența unui mister care scapă de sub controlul bisturiului și al microscopului. Atei convinși, eroii d-lui Papilian se izbesc întotdeauna de neprevăzut, de pecetea vie a unei puteri despre care nu-i învățase nimic știința lor. În acest sens e semnificativă nuvela „Groază” care propune problema reînvierii prin procedee științifice, rezolvată însă din punct de vedere creștin, căci viața care reîncepe în trupul smuls de sub puterile morții nu e tot una cu sufletul care refuză să se reîntoarcă. Omul înviat nu e decât o bestie care, abia adusă la viață, sfâșie umărul iubitei sale și-l mestecă satisfăcut căci „în timpul morții i se făcuse foame”. Adevăratul chip al omului mort plecase odată cu sufletul, iar procesul artificial al învierii răscolise doar o viață superficială readusă pe planul primitiv al instinctelor. E în fond un pesimism calculat, pesimismul personagiului voit astfel și pus în fața îndoelii pentru a reliefa cu atât mai puternic sentimentul creștin al autorului. S'ar putea alătura arta d-lui Papilian de aceea a unui François Mauriac sau Georges Bernanos, marii scriitori catolici cari

propovăduiesc morala creștină prin zugrăvirea crudă a răului și a păcatului. E o artă a contrastului de două ori valabilă căci scopul moralizator sau simplu creștin e înfățișat indirect prin problematica abilă și complicată a operei în sine.

N'am alăturat arta d-lui Victor Papilian de aceea a scriitorilor francezi citați mai sus dintr'o simplă căutare de efecte. Căci sunt corespondențe creștine care se ating pe deasupra dogmelor și cari revelează substratul sincer al personalității literare pe care încearcă să o schițeze rândurile acestea. Despre creștinism s'a scris cu ocazia apariției fiecăreia din operele d-lui Papilian și în descoperirea lui ca trăsătură fundamentală a unui temperament și a unui crez artistic, s'a stabilit corelația puternică dintre autor și coordonatele doctrinare ale „Gândirii”. Creștinismul celui ce a scris „In credința celor șapte sfeșnice” ascunde, ca și creștinismul lui Mauriac, o întreagă artă poetică, un misionarism paradoxal care are avantajul fantasticului la scriitorul ortodox, față de realismul crud și uneori ieftin, al celui catolic. Căci în timp ce prezentările descompuse, ca o ghehenă actuală și descurajată, ale lui Mauriac se rezolvă uneori îndoelnic și au de cele mai multe ori înfățișarea de sensațional a unui „caz”, rămânând totuși legate de realitate prin tendința autorului de a moraliza cu orice preț, — fantasticul din opera d-lui Papilian își desfășoară flamurile sub cerul exact și în aparență controlabil al adevărilor științifice. Substratul creștin rămâne să se ivească abia la sfârșitul lecturii, când gândurile caută în urmă axa adevărată a acțiunii.

În numele aceluiaș fantastic de origină științifică d. Papilian închipue în nuvela „Râsul”, una din perlele volumului și a întregii literaturi, nașterea minunată a unei noi spițe omenesti : ființele păcii, cari aveau să populeze globul după moartea noastră. Cadrul experienței la care asistă un medic român și unul indian, e așezat pe malurile Gangelui în ținuturile sălbătice și fastuoase ale junglei. În clipa în care animalele se împăcaseră cu oamenii presimțind minunea ce se pregătea, două coline începură să se frământă „ca două trupuri de om, care anevoe, cu pieptul, își făceau drum la aer și lumină”. Era efortul de a se desprinde din humă al unui nou cuplu omenesc. Intervine atunci barbaria realistă a evreului Fainsilber, care răscolește acest colț de paradis ca să găsească și să distrugă simbolul păcii. Și când cele două trupuri se înalță pe cerul înstelat ca două umbre de lumină, mitraliera evreului le doboară și le ucide, căci comunismul pe care venise să-l propage era în conflict fatal cu acest miracol care-l contrazicea.

Sunt scene de un dramatism atât de intens și de neobișnuit încât recheamă de nenumărate ori atenția, de fiecare dată cu senzația nouă de a participa tu însuși ca cititor la un mister cu totul dincolo de literatură. Fantasticul d-lui Papilian realizează un stupefiant tur de forță : desprins din realitatea normală, el își creează sie însuși o altă realitate, o *paradoxală realitate a fantasticului*. Nuvelele „Groază”, „Trădare” și „Râsul” ilustrează ciclul acesta de realitate extra-reală, izbutind în acelaș timp să se așeze, ca valoare literară, în fruntea nuvelisticii moderne.

Foarte mulți scriitori au încercat să surprindă axa existențială a poporului evreu. Unii, umanitariști cu desaga încărcată de lacrimi și de mânuși, au văzut numai nenorocul, blestemul sau ciudata continuare a unui destin fără ideal precis. Chiar fiii neamului lui Izrael s'au silit să scrie cu lacrimi, poate nu atât din necesitatea organică de a se reprezenta, ci din îndemnul specific al rasei de a-și acoperi cu mila altora propria slăbiciune și prefăcătorie. Alții au privit problema din punctul de vedere *anti*, centrându-se în jurul ideologiei rasiste, mai mult criticând și spumegând decât lămurind. Cărțile fade și în doi peri ale fraților Tharaud, scriitorii cari

întruchipează azi împreună cu André Maurois, cu Jean Giraudoux și alți câțiva, cea mai stilată mediocritate franceză, n'au contribuit cu nimic la limpezirea problemei. Romanele cari s'au scris în străinătate despre sufletul evreesc au fost pornite fie din spirit de ură oarbă fie dintr'o simpatie care inspiră tot atât de puțină încredere. Inutil și primejdios sau, dimpotrivă, surghiunit și plin de calități, *poporul ales* a rămas încă, o enigmă ambulantă, cu sufletul ascuns și necunoscut poate nici celor ce-l poartă în trup. D. Victor Papilian, situându-se dela început pe culmea rară a obiectivității, descoperă în *ură*, mobilul ontologic al lui Izrael. Giovanni Popini, într'o carte apărută mai de mult, vorbea, referindu-se la același subiect, despre destrucționism și îl ilustra cu numele și cu opera celebrităților iudaice. Era cea dintâi și cea mai serioasă ipoteză. „*Ura*”, nuvela de adânci rezonanțe a d-lui Papilian, adună într'un simbol toate nedumeririle și le rezolvă simplu cu arta aceea de maestru dibaci și ordonat care-i e caracteristică. Goldenfun Zanwel, evreul sărman care-și vedea neamul bolnav de ură împotriva creștinilor, are impresia că va transforma universul, că va aduce el gloria pe care o râvnește *poporul ales*. Ascultând rugăciunea unui evreu bătrân, vede astrele cum își limpezesc misterul și cum se apropie de cunoștința adevărată. Însă în centrul acestui univers nou care se reface sub privirea lui înnebunită apare crucea, pretutindeni, în pânțele stelelor și în sufletul atomilor. Și atunci, dându-și seama că Dumnezeu l-a mințit, sare în spațiu ca să nimicească totul: căci găsisse marele simbol, *ura*, care putea să justifice și să dărâme totul. „Și înălțându-se pe balustrada balconului s'a aruncat în spațiu, să adune într'o îmbrățișare toate crucile de lemn, ca pe un mănunchiu de așchii, și să le arunce în foc” (pag. 146).

Aceeași sete de distrugere și aceeași ură împotriva a tot ceeace depășește cruzimea realității, apare în „*Râsul*”, unde, cum am văzut mai sus, evreul comunist Fainsilber ucide cu mitraliera sufletul omului nou. Nuvela aceasta cuprinde pe lângă dramatismul unei acțiuni cu totul inedite și pe lângă o subtilă analiză a personagiilor, un pasagiu a cărui valoare psihologică nu poate fi trecută cu vederea. Il citez în întregime pentru a pune în fața cititorilor o bucată de antologie.

„Nu știu dacă ați observat râsul Ovreilor când se simt stăpâni. El contrazice regulile mimice și depășește explicațiunile psihologilor, ascultând parcă de legi specifice neamului lui Izrael. Nimic din ironia subtilă a Francezilor sau din râsul nostru bătăran, dar prietenos. Ovreiul poate râde fără ca vreun mușchiu al feței lui să se contracte, doar din solipirea ochilor și coloritul feței, râs de sânge și de fiere; sau, dimpotrivă, schimonosit, cu toți dinții la vedere, cu toate sbârciturile fărâmițate în obraji, svârcolindu-se de voluptate cu toți porii în erecție și întreaga făptură contractată din beregată până'n pumni, ca'n spasmul sexual.

Atunci râsul lui hăue pe tot globul, fiindcă veșnic triumfă.

Atunci râsul lui e tare, fiindcă veșnic crucifică.

Atunci râsul lui e fericit, fiindcă veșnic batjocorește pe cel lovit și pe cel ce a lovit...”.

* * *

O lumină deosebită scaldă întreaga operă a d-lui Victor Papilian. Atmosfera pe care o crează nuvelele d-sale are ceva din tragedia revelată și stranie a unui amurg de toamnă. Culoarea plumburie a unui lac întins pe luciul căruia stăruie pâlpăirea roșiatică a ultimelor raze! E foarte multă moarte legată de fantasticul acesta macabru, dincolo de care te surprinde totuși intenția sănătoasă a autorului.

Intocmai ca amurgul dincolo de melancolia căruia bănuiești grația proaspătă și re-confortantă a zorilor... Chiar în nuvela cu fond mai realist, angrenată în istorie, care e „Iată marfa stăpâne”, plutește lumina aceasta obsedantă care constituie farmecul inefabil al literaturii d-lui V. Papilian. E poate în întreaga operă a d-sale freamătul unei societăți în prefacere, care recurge la idei și la probleme filosofice sau științifice ca la insule salvatoare, menite să aducă o lămurire și o liniște. Romanele de până acum, „In credința celor șapte sfeșnice” și „Fără limită”, ilustrau frământarea aceasta și o înfățișau pe un plan social care, oricât de întins, își căuta cu aceeași pasiune salvare în credință, în ideea de Dumnezeu sau în echilibristici subiective cari, de cele mai multe ori, sfârșeau în neant. Cazul judecătorului Ermil Gărdăreanu eroul principal din „Fără limită”, mi se pare în deosebi semnificativ. Preferința aceasta sau, mai de grabă, luciditatea critică a scriitorului, e manifestă chiar într-o nuvelă istorică așa cum e „Iată marfa, stăpâne”, unde eroii se caută pe ei înșiși în atmosfera turbure a începuturilor creștinismului. Științifismul ateu și veșnic învins din nuvelele fantastice analizate mai sus, înfățișează aceeași nesiguranță, aceeași luptă cu concepte încă necristalizate, cu îndoeli din frământarea cărora aștepti parcă ivirea unui adevăr definitiv și a unei lumi noi, ca în ciudata așteptare din „Râsul” în care prinseseră contur ființele unui alt ev omenesc. Dramatismul halucinant al romanelor lui Dostoievski trăiește tot prin redarea unui început de lume, zbuciumată și nesigură, lumea slavă a Rusiei pravoslavnice încurcată în ițele unei civilizații cu care nu se obișnuise încă.

Care poate fi, pentru literatura noastră, sensul operei d-lui Papilian și a nuvelei sale în special, pe care o ilustrează apariția „Vecinului”? Chiar din cuprinsul acestei încercări critice s'ar putea, cred, descifra importanța hotărâtoare a contribuției de fantastic pe care am scos-o în evidență. Pentru decadența îndeobște cunoscută a nuvelei noastre, glasul nou al d-lui Papilian echivalează cu o punte de salvare. El nu numai restabilește contactul cu tradiția de glorioasă amintire a nuvelei românești, dar deschide, pentru puternicii cari-l vor putea urma, un drum fără precedent. Impotmolită multă vreme în mlaștina fetidă a unui naturalism care nu era cel puțin de tradiție românească, răătăcită pe coclaurile seci ale acelui realism modern care rima cu toate experiențele Occidentului, literatura noastră tânără poate extrage din lecția solidă pe care o oferă d. Papilian esența vie a unei *ars poetica*.

Paginile „Gândirii” în ospitalitatea largă a cărora a crescut opera aceasta renovatoare, dovedesc încă odată spiritul de înțelegere care le animă față de orice creație demnă de numele acesta. Că atâta mișcare și lumină s'au desprins în șaisprezece ani de viață fără declin și fără de moarte, nu mai surprinde astăzi. „Gândirea” a crescut odată cu veacul și a clădit, nu o școală literară, ci o epocă literară care se confundă cu întreaga literatură majoră de după războiu. A fi „gândirist” astăzi echivalează cu a participa la efortul unic al dezvoltării noastre culturale. Termenul acesta se potrivește pe umerii d-lui Victor Papilian ca o mantie de gală.

C R O N I C I

I D E I, O A M E N I, F A P T E

ȘTIINȚĂ, RUGĂCIUNE ȘI LUMINĂ TABORICĂ

II

Iată acum a doua problemă zbatută între raționalismul scientist al lui Varlaam și experiența harică a Sfântului Grigorie Palama și a înaintașilor săi: *Rugăciunea lui Iisus*.

Rugăciunea aceasta constituie o permanentă și apostolică tradiție în spiritualitatea ortodoxă. Dacă n'a fost public cunoscută — din pricina caracterului ei sacru, care o făcea accesibilă numai inițiaților — până în veacul XIV, când se iscă isichasmul, în viața monahală însă de până atunci, a fecundat un stil de trăire specific răsăritului. De aici neputința lui Varlaam de a-i prinde rosturile înalte, fiindcă el se formase în apus. La aceasta se mai adaugă și reauacredința a lui, care-l împiedecă să recunoască justa poziție de argumentare a lui Palama.

Ce este *rugăciunea lui Iisus*, sau *mintală*, sau *neîntreruptă*, sau *internă*, sau a *inimii*? Aceste masive atribute, care nu-s vorbe goale, ci pline de substanță spirituală, pot da o idee generală de aderență plină și adâncă a acestei rugăciuni la realitatea mistică a lui Iisus. Căci *mintală* este, plină fiind mintea numai de numele Lui — exclusă fiind orice altă prezentă; *neîntreruptă* este, fiindcă neîntrerupt trebuie să te robești, cu toată ființa, numelui Lui Iisus; *internă* este fiindcă trebuie să te ascunzi cu Iisus în lăuntrul tău și să îngenunchi acolo ca'ntr'un altar, că „mintea este liturghisitorul, iar inima este altarul pe care aduce lui Dumnezeu jertfa tainică a rugăciunii”; și însfârșit este a *inimii* fiindcă inima este altarul pe care trebuie să jertfim lui Iisus toată ființa noastră

Articulată concret rugăciunea lui Iisus este aceasta: „*Doamne Iisuse Hristoase, Fiule al lui Dumnezeu, miluește-mă pre mine păcătosul*”. Amănunte despre originea acestei rugăciuni, documentate aprecieri și subtile intuiții, care rivalizează cu gravitatea științifică a tonului și cu cleștarul stilului, găsiți în eseu d. prof. Nichifor Crainic: *Rugăciunea lui Iisus* (Gândirea

— an. XVII, nr. 5). Noi menținem discuția în cadrul datelor furnizate de disputa isichastă, așa cum a expus-o pâr. D. Stăniloae în: „Viața și învățătura Sfântului Grigorie Palama” (Sibiu 1938), de care ne-am ocupat și'n numărul trecut al „*Gândirii*”.

Așadar textul concret al rugăciunii inimii este cel de mai sus. Intuită însă în articulația ei spirituală și urmărită în procesul ei de asceză, adică în metoda de interiorizare a lui Iisus prin această rugăciune, ne găsim deodată în fața unui complex de probleme, concretizate în aceste două: antropologia creștină și harul divin. De altfel în îmbucătura dintre aceste două realități stăruie esența religiei creștine. Și de aici a pornit și neînțelegerea dintre Varlaam și Palama.

Rostul acestei rugăciuni „este de-a aduna mintea în inimă, ca de-acolo să înalțe neîntrerupt, la început în cuvinte, mai târziu numai după sens, scurta rugăciune a numelui lui Iisus (p. 45)”. Ca să ajungi însă la această putere extraordinară de a-ți aduna mintea în inimă, se cer dureroase exerciții spirituale, după o riguroasă metodă, care are mai multe variante în mistica isichastă. Să venim la cea cunoscută sub numele lui Simion Noul Teolog: „Șezând într-o chilie liniștită, singur într'un colț, ce-ți spun: închide ușa și ridică mintea dela tot ce-i deșert sau trecător. Apoi sprijinindu-ți barba în piept și îndreptându-ți ochiul sensibil, cu toată mintea spre mijlocul pântecului, adevărat spre ombilic, comprimă respirațiunea aerului care trece prin nări pentru a nu respira ușor, și cercetează cu mintea interiorul măruntaielor pentru a afla locul inimii, unde obișnuiesc să se găsească toate puterile sufletești. Mai întâiu vei afla un întunerec și un strat gros de nestrăbătut, dar stăruind și făcând acest lucru noaptea și ziua, vei afla, o minune!, o fericire nemărginită. Căci îndată ce află mintea locul inimii,

vede ceea ce n'a crezut niciodată; vede aerul din interiorul inimii și pe sine întreagă plină de lumină și de discernământ și din acel moment, îndată ce se arată o cugetare o alungă și nimicește, mai înainte a se închea și lua forma, prin chemarea lui Iisus Hristos" (p. 47). Metodele acestui exercițiu, care în aparență pare ciudat și care a dat lui Varlaam prilej de înveninate ironii, numind pe isichaști *omfalopsichi* adică „cu sufletul în buric”, metodele acestea sunt variate și multe dar în esență sunt aceleași. Ele sunt necesare pentru începători „până ce mintea, obișnuindu-se cu lucrarea aceasta, va înainta și va primi putere dela Sf. Duh ca să poată să se roage întreagă și stăruitor. Atunci nu mai e de lipsă să vorbești cu gura, dar nici nu se mai poate; ajunge atunci să săvârșești lucrarea cu mintea” (p. 50). Acestea sunt cuvintele lui Grigore, Sinaitul, care iată ce spune mai departe: „Înțelegi că nimeni nu poate prin sine să țină mintea, de nu va ține Duhul... Căci prin călcarea poruncilor celui ce ne-a renăscut, ne-am despărțit de Dumnezeu, pierzând simțirea mintală a lui și unirea cu El. Alunecând mintea de acolo și despărțindu-se de Dumnezeu, e purtată pretutindeni ca un prizonier. Și nu poate fi oprită altfel, decât dacă se supune lui Dumnezeu și e oprită de El și se va uni cu El cu bucurie și se va ruga Lui stăruitor și continuu... Infrânează mintea și reținerea respirației prin strângerea gurii, dar numai în parte și iarăși se împrăstie. Când vine însă lucrarea rugăciunii, atunci ține propriu zis acelea la sine mintea și o umple de bucurie și o scapă de robie” (p. 50).

Această siguranță a poziției isichaste, rostită până în amănunt îți dă impresia tare a unei realități adânc trăite, pe care n'o pot zdruncina tancurile de perfidie ale unui Varlaam sau altul. Și totuși, iată câteva accente din spasmul spiritualist al înverșunatului Varlaam, în care nu știi ce să admiri mai mult: slugărnicia față de porunca papală, sau reaua credință față de adevăr, căci în amândouă ipostasele se comportă magistral. Il demască însă cleștele logicei palamite și-l copleșește certitudinea spirituală a Sfântului Grigore.

Prinzând în graba atacurilor câteva elemente din metoda exercițiilor isichaste, Varlaam spune: „cel ce se ocupă cu rugăciunea, trebuie să dea odihnă simțurilor. Acela trebuie să-și mortifice deplin partea pasională a sufletului așa încât să nu mai lucreze prin niciuna din puterile ei.

La fel toată lucrarea comună a sufletului și a trupului. Căci fiecare e piedecă pentru rugăciune. Mai ales întrucât se face cu oarecare silă, sau produce plăcere ori durere, îndeosebi simțului celui mai material și mai irațional: celui

prin care luăm cunoștință de dispoziția trupului”. La obiecția lui, Palama răspunde că atunci ar trebui să renunțăm la orice exercițiu spiritual ca: post, vegere, îngenunchere, închinăciune „căci toate acestea pun în lucrare simțul despre dispoziția trupului și turbură sufletul în rugăciune” (p. 64).

Aici intervine o distincție a lui Grigore Palama care îngenuncha trufia pretinsă științifică a lui Varlaam, distincție care ține de psihologia creștină și anume: două feluri de lucrări mișcă simțurile noastre: *lucrările din lăuntrul nostru și cele din afară*. Într'un exercițiu spiritual lucrările din afară trebuie să înceteze, ca să înflorească nestingherit cele din lăuntru. Cele din afară turbură isichia, liniștea credinciosului care vrea să-și adune mintea în inimă. Cele din lăuntru însă provoacă simțurile la o fecundă colaborare care ajută la început activ la mortificare și abia pentru cei perfecționați în rugăciunea mintală devin și ele oarecum pasive. Și asta sub raportul condiției umane numai fiindcă în fond toată ființa celui învrednicit de-un atare har, freamătă de-o sacră bucurie. „Rugăciunea fără durerea prin simțuri e incoloră, e uscată. Acestea sunt daruri ale lui Dumnezeu” — „Rugăciunea adevărată este o lucrare perpetuă produsă de har în inimă și înrădăcinată în suflet, un izvor de bucurie sfântă care atrage spre sine mintea și o scoate de sub închipuirile multiple și profane, iar bucuriile din ea se revarsă și asupra trupului lucrând în trup, dar rămânând totuși duhovnicească... Căci „spre Domnul a nădăjduit inima mea și m'a ajutat și trupul meu a înflori” (p. 66).

Dar Varlaam nu recunoaște puterea efectivă a harului asupra trupului și conchide că sufletul se înrăește prin ceea ce are comun cu trupul: „Iubirea lucrărilor cari sunt comune părții pasionale a sufletului și trupului, atasează sufletul trupului și-l umple de întunec” (p. 66). Acestei false argumentări Palama îi răspunde: „Cele duhovnicești cari nu vin dela trup peste minte ci dela minte peste trup, ridică trupul în sfera duhului. Harul Duhului prin mijlocirea sufletului trece și la trup și-l îndumnezește, abătându-l dela cele rele... Acesta e caracterul lucrărilor misterioase din trupul celor dedați isichiei” (67). Și pentru că Varlaam susține că e exclus ca simțurile să poată fi folositoare în rugăciune, ci că trebuiesc mortificate, răspunde sfântul Grigorie că este adevărat că uneori se anulează total simțurile și aceasta în extaz. Extazul însă este o ieșire din noi, care durează foarte puțin. În isichie însă „eliberarea de patimi nu este omorirea părții pasionale, ci îndreptarea ei dela cele rele spre

cele bune, spre cele dumnezeiești... Astfel liber de patimi este cel care-a lepădat obiceiurile rele, dar e bogat în cele bune... Firesc e ca prin mințile să cunoaștem pe Dumnezeu, prin partea pasională să ne câștigăm virtuțile, în concupiscentă să sădăm iubirea curată, iar partea irascibilă să dobândească răbdarea. Pe când cel care mortifică partea pasională, e indiferent atât față de bine cât și față de rău" (p. 69). Totuși Varlaam insistă asupra părerii lui de a nu participa partea pasională la rugăciune iar Grigorie Palama îi răspunde c'un accent îndesat de final efort, „că prin partea pasională iubim pe Dumnezeu și pe aproape și urim răul. Ori iubirea lui Dumnezeu și ura răului ne împiedecă să vedem pe Dumnezeu? Precum nu omoară cugetarea cei cari-și ocupă gândul numai cu Dumnezeu și depărtează cugetele rele, așa nu omoară partea pasională cei care iubesc binele; omoară numai raportul acestora cu cele rele, întorcând-o întreagă spre iubirea lui Dumnezeu" (p. 70).

Se vede deci limpede cât de săcâită și plină de nesiguranță este poziția lui Varlaam care vrea să vadă în asceza răsăriteană o totală condamnare a trupului și care în fond, cum documentează Grigorie Palama, este o aspră străduință de a îndumnezei odată cu sufletul și trupul.

Rugăciunea lui Iisus, în practica isihastă, implicând o anumită practică de aspră asceză, toți termenii discuției palamite privesc și rezolvă problema sub semnul specific al isichiei, care de altfel se integrează perfect în mistica general ortodoxă. Numeroasele pasagii reproduse au rostul unei familiare apropieri a gândului cu albe aripi de credință al Sfântului Grigorie Palama, alături de care suferă crunt tăgăda fără certitudinea rădăcinilor adânci și fără bucuria harului, a lui Varlaam. Rânjetului care vrea să biciue practica isihastă și se îndreaptă, din ordin apusean, spre ombilicul monarhismului răsăritean — atât putea pricepe Varlaam din dialectica harică a celui mai adânc fenomen spiritual din răsăritul creștin! — Grigorie Palama îi răspunde pe-un ton de toleranță adevărat monahală: „...întrucât trupul în tot ce face, reprezintă ca o icoană mișcările interioare, o întoarcere quasicirculară a lui spre sine, închiguesște și realizează întoarcerea minții dela cele externe spre sine" (p. 72). — Dar Varlaam disprețuește cu suverană suficiență lumina pe care spun isichasții că o văd în concentrarea rugăciunii inimii, afirmând „că singura lumină spirituală e lumina științei, pe care o au învățații".

Iată-ne așadar lângă cea de a treia problemă pusă de cartea păr. D. Stăniloae: *lumina taborică*, sau *mintală*.

Ce este această lumină? În nici-un caz nu este o entitate materială, născută din ciocnirea nu știu căror infimități atmosferice sau rezultatul nu știu căror articulații electrice, ci o realitate harică, „strălucire și har dumnezeesc văzută nevăzut și cunoscută neînțeles, numai prin experiență" (p. 74). — Dar nici „ființa lui Dumnezeu nu e, căci aceea e neatinsă și neîmpărtășibilă; inger iar nu e, căci poartă caractere dumnezeiești. Uneori scoate din trup ca pe Pavel, alteori transfigurează și trupul, luminându-l și îndumnezeindu-l și pe el ca pe Moisi când cobora de pe Sinai. Uneori devine perceptibilă și pentru ochii trupești, ceea ce e o mare minune. Uneori celui ce-o vede îi și grăește cu cuvinte negrăite, ca lui Pavel. Lucrul acesta Scriptura, Părinții și isichasții îl numesc lumină. Dacă Varlaam are o numire mai bună, s'o spună" (p. 74).

Aplicat acestei realități harice, numele de lumină taborică este, cum se vede, analogic, nu întru totul adecuat, termenii fiind împrumutați din minunea schimbării la față de pe muntele Taborului. Deci nu în sensul concret al noțiunii de „lumină" trebuia să se împiedice Varlaam, ci'n ceea ce vreau să spună cuvintele Sf. Isac Sirul, când zice că avem doi ochi sufletești... din care cu al doilea vedem „slava naturii Lui celei sfințe, când binevoeste Dumnezeu să ne introducă în tainele duhovnicești".

Și disputa continuă asupra naturii luminii mințale și a raportului dintre grație și libertate, precum și asupra deosebirii între ființa și energiile divine. Atât de complex se desvoltă această problemă încât e imposibil s'o schițezi sumar într-o cronică. Deaceea ne oprim aici, cu rugămintea, pentru cititor, de-a deschide, pentru o frumoasă și academică documentare și adâncire a celor schițate aci, cartea grea de muncă, un pom de rod, a păr. D. Stăniloae. Oboseala nu va fi pentru nimeni zadarnică, — mai ales azi, când cărturarilor dau atâta atenție fenomenului religios.

Fiindcă fenomenul isihast cuprinde în sine un proces extraordinar sub două aspecte: pe deoparte afirmă specificul de extraordinară severitate întru desăvârșire spirituală al orientului monahal, iar pe de alta sintetizează istoric nevoințele milenare întru isichie ale unei lumi permanent îngrunchiată la „poalele cerului". Iar dincolo de ceea ce poate fi concret identificat ca purtând pecete isihastă, stăruie un duh în Bizanț „ca o mireasmă într-o pădure", răspândit de doctorii fără diplome și fără catedre, ai chiliilor inundate de harul Taborului.

Fără ei Bizanțul n'ar fi fost ceea ce este, iar Biserica lui Hristos robiiă toată diformărilor

confesionale. Deaceea poate afirma bizantinologul german Gelzer, în a sa „Abriss der byzant. Haisergeschichte” (München 1897), că isichasmul „este cel mai minunat și cel mai interesant fenomen din câte a cunoscut cândva civilizația” (p. 1058). Trebuie să ne spună asta un străin — altfel poate nici nu ne-am da seama. Unde-i

passiunea științifică și dorul luminii taborice, care să desfundă epoca de glorie a isichasmului ?

Fiindcă această epocă nu se reduce la sfântul Grigorie Palama. Dar e adevărat că în el strălucește mai puternic.

NIȚĂ MIHAI

C R O N I C A L I T E R A R Ă

B. MUNTEANO: PANORAMA DE LA LITTÉRATURE ROUMAINE. — Cartea de prezentare și de judecată a literaturii noastre contemporane, — care devenise atât de necesară, — ne-a venit pe neașteptate și dintr'o inițiativă care-i statornicește oarecum structura, și în bine și în rău. N'as vrea să se înțeleagă din aceste cuvinte, intenția unei limitări perfide ci a unei explicații care să-i reliefeze și mai mult valoarea.

Pentru a-și îmbogăți colecția de „panorame ale literaturilor contemporane” cu o perspectivă românească, vechea editură Kra nu s'a adresat după obiceiul său unui literat francez cunoscător, — pentru bunul motiv că acesta era mult mai greu de găsit ca un René Lalou pentru literatura engleză, un F. Bertaux pentru cea germană, un Jean Cassou pentru cea spaniolă și chiar un Max Daireaux și un J. L. Perret pentru cele sudamericane și cea finlandeză. Ci i s'a dat rând unui glas al locului, ca și lui Vl. Pozner pentru a lămuri literatura rusă, ca și lui H. Jelinek ca interpret al celei cehoslovace. Un om al locului însă, investit cu această misiune dificilă, își va putea păstra cu atât mai greu cumpăna afirmațiilor cu cât va fi purtătorul de cuvânt al unei culturi mai mici în dimensiuni. De sigur postura lui oarecum solemnă îi va impune o accentuată seninătate în judecarea conaționalilor săi. Am înregistrat nu de mult chiar aici, într'o inițiativă similară dar cu totul personală ca a d-lui I. Biberi în „Etudes sur la littérature roumaine”, un efort de obiectivitate impresionant, chiar dacă rezultatele nu erau totdeauna aproape de valoarea absolută. Nu aceasta e primejdia, ci aceea a unei erori de perspectivă totală. Interpretul autohton va fi ispitit de vecinătățile grandioase din această colecție sau către o exaltare apologetică a creației neamului său, ori, prin contrast, va exagera în criticism, se va umili renegând și scuizând. Intre ridicolul subtil al șovinismului și umilința dureroasă a mărturisirii unor inferiorități evidente, — e foarte greu ca cineva să poată ține în asemenea situație cumpăna unor înțelegeri și afirmații calme.

Acest cineva care să poată această mică minune a fost fericit găsit în persoana d-lui Bazil Munteanu. Cunoscut la noi într'un cerc care pe cât a fost de restrâns pe atât a fost de entuziasmat în speranțele puse în d-sa, d-l Munteanu e o personalitate cu o carte de vizită certă în lumea cărturărească pariziană, fără ca aceasta să facă din d-sa un palid desrădăcinat sau un disprețuitor al realităților originare de departe. Dar această legătură păstrată cald și totuși înțeleptă prin perspectivele de calm ale depărțării n'ar fi fost poate destul ca temelie unei interpretări de valoarea celei pe cari o aduce d-l B. Munteanu literaturii noastre. În lumea universitară franceză însă, d-sa e un recunoscut specialist al literaturii comparate. Pentru înțelegerea justă a unei literaturi ca a noastră, — furnicând de deficiențe dar și de puternice creații, de improvizări dar și de elanuri autentice, — poziția aceasta e nu numai cât se poate de reconfortantă dar și singura care îți poate îngădui juste perspective.

Din toate aceste împrejurări, cartea d-lui B. Munteanu s'a împlinit așa cum e: Un desen masiv, tot așa de binevenit și pentru străinii râvnitori de o informație serioasă, ca și pentru noi toți, — doritori tocmai fiindcă sântem atât de strâns angajați în luptele ideologice dela noi de acasă, de o viziune obiectivă a trecutului imediat.

După istoria literară contemporană atât de pătimasă și de autolaudativă a d-lui E. Lovinescu, după fresca vastă dar atât de răsucitor apăsată de personalitatea d-sale uriașă, a d-lui N. Iorga, după compilațiile sinistre cu cari câțiva gușați intelectuali pe cari e inutil să-i mai numim au făcut avere speculând setea reală, de a fi informat fără părtinire, a marelui public al cetitorilor și al școlarilor, — studiul d-lui Munteanu e cartea liniștitelor înțelegeri care ne trebuie.

Evident, misiunea ei cea dintâi rămâne aceea de a ne înfățișa cum e mai bine puținilor străini cari ar vrea să ne cunoască de departe. De a ne înfățișa „cum e mai bine” nu prin trucajul abil sau fanfaron al unei realități mizere, ci

prin înfățișarea iubitoare dar fără emfază a ceea ce avem bun și mai ales *pitoresc* în literatura noastră.

E calea pe care a ales-o dl. B. M. A izbutit o caldă pledoarie pentru literatura noastră, nu atât prin tonul ei care e acela al unei generozități necesare, punctată însă când trebuie de reticențele subtile dar categorice ale unei lucidități neclintite. Cât a izbutit prin două trăsături fericite de metodă.

Cea dintâi e structura esențial *descriptivă* a studiului. Intr-o înțelegere străină, înainte de a se impune ca valoare, ceea ce e foarte greu, literatura noastră izbește incontestabil prin viața ei tumultuoasă, diversă și pitorească. Mai puțin și mai mult tot odată decât o bibliotecă de cărți mari, definitive, ea e un peisaj de o extrem de interesantă bogăție și, — se poate spune cu vântul, — originalitate. Cu toată politica nenorocită de servile imitații a trecutului literaturii noastre, totuși realitățile de viață cari izbutesc destul de ades să capete înfățișări în ea sunt atât de masive și deosebite de cele occidentale, iar zăcămintele folclorice cari îi transfigurează aproape în totdeauna expresia sunt atât de ale noastre, încât se poate face astăzi constatarea calmă că avem totuși, aproape în contra voinței noastre, o literatură în bună parte originală.

Pitorescul acestei originalități, nu e demonstrat ci reiese firesc din structura subtil descriptivă a analizelor pe cari le aduce studiul d-lui Munteanu. Tot ceea ce dorești cetindu-i începuturile, e ca lectorul străin să aibă răbdarea de a străbate primele douăzeci de pagini ale capitolului dintâi. Ele constituie pentru acest lector o poartă cam dificilă, — dar aproape inevitabilă. Îl prezintă pe Alecsandri ca pe o figură de tranziție dela literatura veche înfățișată sumar mai înainte în câteva pagini. De sigur, Alecsandri nu e tocmai cartea de vizită cu care să avem curajul de a bate la porțile literaturii universale. Autorul se pare că a căutat să micșoreze acest handicap, legându-l pe Alecsandri măcar de lectorul francez prin amănunțirea influențelor ce i-au imprimat opera. E poate o greșală. Astfel deschide o perspectivă cu totul minoră când ea putea fi ameliorată fără a falsifica realitatea, prin înfățișarea notelor de real pitoresc ale pastelurilor și ale prozei lui Alecsandri.

Cetitorul străin va parcurge apoi cu destul apel la curiozitățile lui pur intelectuale paginile aride pentru el dar necesare, sorocite desbaterilor dintâi ale conștiinței noastre în literatură prin Maiorescu, Hasdeu, Xenopol. Dar odată ajuns în inima filelor închinat lui Eminescu, după lectura celor dintâi, cari îi conu-

rează rece, științific, formațiunea, — va fi prins în deajuns de puternic ca să poată străbate zona de abstracții specifice nouă: a desbaterilor ideologice posteminesciene. Pentru noi, un capitol remarcabil prin puterea lui sintetică, prin obiectivitatea pusă în conturarea pozițiilor atât de crâncene, cu o singură excepție: surprinzătoare ispita de șarjă oare l-a antrenat pe dl. Munteanu la una din cele mai categorice negații din cartea d-sale, negație care credem că gândirea masivă a d-lui Dragomirescu, acum, în perspectivele mai clare ale distanței de timp, n'o merită.

Ajutat în entuziasm și de paginile dăruite lui Creangă, — căruia poate i s'ar fi convenit mai mult relief, — cetitorul străin va străbate acest capitol de abstracte desbateri pentru el și va intra în lumea bogată a nuvelei noastre dinainte de război. E un capitol care îi prilejuiește d-lui Munteanu creionarea unei lumi epice destul de ispititoare pentru străini iar pentru noi reabilitarea prin această perspectivă a unor scriitori pe cari i-am nedreptățit în ultimul timp, ca pe Slavici, sau i-am uitat ca pe prozatorul Delavrancea. Un nedreptățit însă și aici, un mare nedreptățit: Calistrat Hogaș, pe care dl. Munteanu îl înghesue în câteva rânduri, la cot cu Victor Crășescu.

În capitolul închinat poeziei antebelice, tot din grija de a înfățișa lectorului străin realitățile noastre esențiale, — aceiaș îndreptare a unor perspective prea mult strâmbate în ultimul timp, mai ales prin zelul modernist al d-lui Lovinescu. O prezentare obiectivă a poeziei misionare a lui Vlahuță, cu toate deficiențele ei dar și cu toată noblețea ei reală; o justă figurină a lui Cerna, atât de maltratat de dl. Lovinescu în istoria sa literară; o minunată desvăluire a poeziei uitatului D. Anghel, care a avut la dl. Lovinescu aceeași ingrătă soartă; și un foarte bun capitol despre Macedonski, capitol pe care profunde cunoștințe de literatură franceză ale d-lui Munteanu și judecata sa calmă nu-l puteau închea decât astfel.

Bine înțeles, această rectificare de perspective se face în cartea d-sale fără de nicio intervenție polemică ci doar prin simpla funcționare calmă și nesilită a înțelegerii d-sale critice. Căci dl. Munteanu vedește o alchimie rară de însușiri: un istoric literar cu adânci posibilități de vibrație în fața frumosului, și un critic de universitară pondere, de rece cumpănire, în afirmații.

Aceste însușiri sunt și mai evidente, mai bogate în bune împliniri, — sub țesătura vie și bogată a generozității cu care creația noastră e înfățișată descriptiv străinilor, — în jumătatea

a doua a cărții, în care se răsfăță larg literatura noastră de după războiu.

Un capitol amplu întâi, în care cu un tact și o subtilitate admirabile se dă locul convenit tuturor marilor debateri ai problemelor noastre de orientare spirituală. Liberalismul și raționalismul d-lui Ralea ca expresie actuală a „Vieții Românești”; apologia liberalismului revoluționar încercată de Zeletin și dl. Lovinescu; „Românismul” d-lui Rădulescu Motru; dialectica singulară a d-lui Nae Ionescu; autohtonismul și creștinismul „Gândirii” teoretizat de dl. Nichifor Crainic; filosofia culturii pornită tot de aci de dl. Blaga, — totul își găsește nu criticul acid, care ar fi fost cu totul deplasat aici, cât interpretul prob, care nu-și manifestă decât foarte rar și foarte subtil părerile în mod direct, lăsându-le să transpară doar prin savantul dozaj al atenției pe care-o dă fiecăruia.

Aceiași atitudine și în înfățișarea luptei, încă în miezul ei și astăzi, în jurul misiunii artei și scriitorului.

Între cele două debateri, un condescendent intermezzo: „La jeunesse en tumulte”, cu privire la care însă mă simt dator să însemn regretul că nu a dat atenția minimă cuvenită și acelor individualități tinere cari, în mijlocul acestui tumult privit de dl. Munteanu uneori cu o foarte fină și ascunsă ironie, — au căutat să rămână, asimilând toate luciditățile noi ale timpului, pe linia dinamică a marilor noastre certitudini etnice. Cu atât mai mult cu cât acest tumult pe care dl. M. îl vede atât de actual, — și-a stins voit demult agitația...

Odată ajuns aici, e adevărat târziu dar fără să se poată altfel, lectorul străin va descoperi în descrierile subtile încărcate de intuiții adânci ale criticului o literatură care există, — bogată și ispititoare în diversitatea ei, pitorească în teluricul său și impresionantă în spiritualitatea ei. O literatură care ne oglindește fidel și original duhul etnic. Viața atât de inegală dar atât de stufoasă a romanului nostru de acum, tumultul de sboruri largi și de taine adânci al mării noastre lirice de astăzi, — cresc clar și evident pentru un ochiu de cât de departe, din paginile ce li se dăruiesc cu dragoste și cu luciditate. Foarte sobră în exprimarea sentimentălităților sale, foarte prudentă în deduceri și concluzii, — cartea aceasta e astfel totuși cât se poate de convingătoare pentru un străin și foarte tonică pentru noi.

Dl. Munteanu ajunge la această frumoasă și dificilă izbândă și prin cea de a doua trăsătură de metodă specifică și anume prin organizarea stilistică a cărții. Această organizare e oglinda structurii spirituale a autorului ei. Și

această structură e aceea a unui autentic temperament românesc rafinat la cea mai bună școală franceză: finețe, limpezime, lapidaritate elegantă, echilibru.

O rară armonie prezidează alcătuirea întregă a cărții. Capitole, subcapitole, diviziuni, totul se încheagă și se desface în și din liniile echilibrate armonice ale unei viziuni, necutremurată de mari ambiții de sinteză originală, de interpretare aparte, de noutate, — dar limpede și hotărâtă. Cartea nu vrea să mărturisească o viziune personală ci adevărul artistic al unui neam.

Acestei structuri clare și lapidare îi corespunde o similară strălucire stilistică. Cetitorul străin ca și cel român, va fi ispitit bunăoară și convins dinainte de eleganța geometrică a titlurilor: Vlahutza, le poète missionnaire; Cerna, ou l'optimisme pathétique; Rebreano, le spectateur impassible; Cezar Petresco, le spectateur désolé; Crainic ou les divines certitudes; Sadoveano et la magie du souvenir; Pillat ou les beautés claires...

Trebue să te duci cu gândul către „Epigonii” ca să găsești o bogăție similară de caracterizări lapidare.

Interiorul descrierilor abundă și el în astfel de formule ce ți se gravează în memorie cu cizelura lor fină: „L'oeuvre d'Eminesco est un vaste concert au claire de lune”... „dans le rêve d'Eminesco le monde lui-même semble rêver de tous ses phénomènes”, „Parmi la poésie-suggestion, la poésie-image, la poésie-problème, dont l'empire est si fort aujourd'hui, Crainic maintient la tradition de la poésie-chant, un chant majeur et proclamatoire, à résonance d'église et à portée collective”...

Opera d-lui Bazil Munteanu e astfel nu numai una din extrem de puținele cărți ce ne înfățișează cu cinste în străinătate, — după atâtea traduceri nătange și atâtea pagini de simplă și abia ascunsă ironică complezență, plătite de noi cu bani grei, — nu numai o lecție de obiectivitate critică necesară și așteptată, ci și o frumoasă, deosebită și mai ales pilduitoare experiență stilistică.

* * *

PERPESICIUS: DELA CHATEAUBRIAND LA MALLARMÉ. — Dl. Perpessicius inaugurează noua colecție „Critica”, — domeniu pus sub îngrijirea d-sale din spațiul acum ajuns vast al programului de editură al Fundației Regale, — printr-o delicioasă antologie de împunsături și revolte ale scriitorilor francezi față de criticii veacului XIX. O idee pe care numai o grațioasă fantezie, atât de înclinată

spre a afla și a desvăli bobul rece și sclipitor de ironie dintre petalele unui vis, ca aceea a poetului Perpessicius, o putea traduce în faptă...

Așa s'ar părea, dacă n'ai ști că odinioară sclipirile mărunte, calme, ale ironiei sale contemplative și fluturările albe ale fanteziei nu făceau decât să deghizeze îndărătnic gesturile de reacție și de apărare ale unei vii sensibilități sufletești, ale unei adânci omenii suferitoare. Și dacă n'ai mai ști că în ultimul timp pare că poetul evoluiază, — ca mai toate structurile sufletești de același fel, — către liniștile bogate, finele satisfacții și armele subtile pe cari ți le dă erudiția...

D. Perpessicius ne face impresia în adevăr că se apropie și în literatura și în critica d-sale din urmă de înțelepciunile calde și sceptice totodată pe cari nu ți le poate da decât frecvențarea îmbelșugată și fără ambiții universitare, a cărților prietene. Un Anatole France-ian, de o mai puțin lineară eleganță, mult mai puțin sigur în arhitecturile sale, preferând sugestia timidă jocului orgolios și precis al îmbinărilor neașteptate de idei, de amintiri cărturărești mai ales, — dar mai apropiat de micile sincerități, mai umanizat, — tinde astfel să se contureze ca o trăsătură rară dacă nu inedită, în peisagiul culturii noastre.

Antologia prezentată de d. Perpessicius în ultimul timp e elocventă pentru multe în acest sens. Ea mărturisește, e drept, — uneori chiar până la abuz, — întâi de toate bucuria severă, abstractă, și totuși generoasă a erudiției pentru erudiție, a asociațiilor nu atât de idei cât de informații, joc prețios și subtil ca o îmbinare de mozaicuri rare. Dar mai e făcută să mărturisească indirect, fără ostentație dar cu puterea furișe de influență a unui același ton fundamental de gândire sub feluritele expresii ale atâtor temperamente de artiști adunate aici alături, — să impună chiar, câteva credințe cari îi sânt aproape autorului ei.

Cea dintâi e aceea a inexistenței, atât de ades și atât de restrictiv accentuată până acum, incompatibilității între *critică* și *creație*. Credință pe care o subscriem și noi întru totul. Și ne bucurăm că, după ce literatura noastră ne-a dat în vremea din urmă frumoase exemple de critici cari pot să creeze, o antologie de literați, — fie ei și ceva mai de departe decât granițele noastre, — vine să demonstreze că și creatorii pot face uneori critică bună. Până când problema va putea fi reluată cum s'ar fi convenit dela începutul începutului, adică pe temeiul unei antologii românești de critică a scriitorilor, — așa cum însuși d. Perpessicius recunoaște că s'ar putea face, tot atât de inte-

resantă dar mult mai necesară nouă, — să însemnăm câteva gânduri pe marginea celei de față.

Cu toată bogăția ei de pagini și texte, această antologie nu demonstrează existența unei critici a scriitorilor ci doar posibilitatea ei, — atunci când temperamentul scriitorului atestă aliajul rar al unei ordini lucide spirituale și al unei febre sufletești adânci. Cu alte cuvinte, scriitorii de puternică intelectualitate ar putea crea și în critică. În adevăr, adunând deoarte paginile magistrale ale lui Baudelaire despre *Doamna Bovary*, ale lui Barbey d'Aurevilly și ale lui Théophile Gautier despre Baudelaire, ale lui Marcel Schwob despre George Meredith, și adăugându-le fragmentele cu multe intuiții critice adânci din *Geniul Creștinismului* de Chateaubriand, — rămân de altă parte paginile a 21 de scriitori cari n'au făcut critică nici în ceea ce li s'a cules ca semnificativ în această antologie. Pagini de entuziasm frumos dar numai entuziasm, ca acele ale lui Octave Mirbeau despre Maeterlinck, în cari acesta e așezat mai presus de Shakespeare, în cari *Principesa Maleine*, cartea lui uitată cu totul azi, e „mai tragică decât *Macbeth*, mai extraordinară decât *Hamlet* sub raportul filosofiei”; ca acele ale lui Lamartine despre Mistral, juste în previziunea lor dar cu totul lirice în expresia lor bombastică; ca acele ale lui Balzac despre Stendhal, de asemenea ireproșabile în intuiția lor inițială de valoare dar toate în realitate doar o convorbire orgolioasă a lui Balzac cu sine însuși, așa cum sânt și cele închinare de V. Hugo lui Shakespeare sau de Mallarmé lui Verlaine.

Pagini apoi de plâns singular al creatorului, de dramatice desbateri cu propria lui conștiință artistică, precum sânt acele alese din Stendhal, A. de Vigny, Leconte de Lisle, frații Goncourt, E. Zola, Maupasant, — mai toate prefețe de cărți. În sfârșit, pagini de dureroasă solidarizare cu frații de creație blestemați de soartă, ca cele scrise de G. Sand pentru Georges de Guérin, de Gérard de Nerval pentru Restif de la Bretonne, de Verlaine pentru Villiers de l'Isle Adam.

Toate, demonstrând ceea ce poate nu vor, — dar cu o evidență de care d. Perpessicius își dă seama, se pare — că așa zisa critică a artiștilor e un tărâm fermecător în care merită să rătăcești oricât. Inșă cu condiția de a nu căuta marile lucidități cari să răsbune înțelegerile nedrepte ale criticilor de profesie, ci mai mult unele din accidentele acelea grațioase prin cari naturii îi place atâta să presare lumea cu miracole.

Cea de a doua credință a autorului acestei antologii e cea în demnitatea creatorului de artă. Ea răsună orgolioasă în fragmentele de aici din Victor Hugo, din Stendhal, din Mallarmé, — și plină de compătimiri și revolte față de chinul cu care îl copleșește societatea, în fragmentele din A. de Vigny, Gautier și Verlaine. Pagini de amară actualitate și azi, depășind critica pentru ca să intre în procesul de conștiință necesară al omenirii întregi, — ce meritau să fie adunate, dacă nu pentru a putea demonstra existența fecundă a criticii artiștilor în orice caz pentru a le aduce oamenilor aminte, prin procedeul de un patetic atât de discret utilizat aici de d. Perpessicius, de chinuța lor condiție umană.

Dar această desbatere patetică se leagă întin de a celei de a treia credințe a d-lui Perpessicius: aceea a desăvârșitei libertăți a artei. Am putea spune chiar că linia de organizare a întregii antologii e această credință. Pe ea caută să o justifice fragmentul din Chateaubriand hărăzit iubirii pasionate a Didonei, vehementa pledoarie pentru independență a lui A. de Musset, gândurile dureroase ale lui Baudelaire despre Flaubert și cele sarcastice ale lui d'Aurevilly cu privire la soarta lui Baudelaire, crâmpielele din Jurnalul Goncourt, notațiile apăsătoare ale fragmentelor din Corespondența lui Flaubert în preajma procesului său, gândurile lui Villiers de l'Isle Adam despre *La tentation de St. Antoine*, ideile categorice ale lui Zola *Despre moralitatea în literatură*, desbaterele subtile ale lui Huysmans în jurul naturalismului în legătură cu aceeași problemă...

Suita lor categorică, precum și unele subțiri aluzii din notițele atât de bogate în sugestii de preț, în asocieri îndrăznețe și mai ales în informații de istorie literară de bună calitate, — arată că d. Perpessicius ține să aducă și astfel unele argumente hotărâtoare în marea luptă ce s'a deschis la noi nu de mult în problema raportului dintre artă și etică. Trebuie să recunoaștem dela început că modul acesta de a interveni într-o discuție care a degenerat atât uneori la noi în injurii și lovituri personale, — e de un rafinament de cuviință din cele mai rare. Și că trebuie să fii un om de subțirimea și cărturăria d-lui Perpessicius ca să-l poți închipui.

Dar ce demonstrează aici această antologie? Ceva ce admite azi unanim o întreagă lume, și deci o demonstrație nu mai era necesară: greșala idioată a unor filistini cari s'au împiedecat de câteva cuvinte într-o operă ca a lui Baudelaire, de o atât de tragică conștiință a păcatului încât azi autorul ei e revendicat cu or-

goliu de spiritualitatea catolică, sau ca a lui Flaubert, atât de transfigurată de o înaltă religie a artei încât autorul își apare și în viață și în creație ca un ascet al ei.

Dar antologia aceasta nu poate să îndreptățească ceva ce nu se poate tolera nicidecum și niciunde: ca vreo câțiva ovrei ahtiați de succes și de bani să desorienteze o întreagă literatură a unui popor sănătos în sufletul lui; ca vreo câțiva dăruți de Dumnezeu dar lipsiți de conștiința demnității lor și de oameni și de artiști, să terorizeze o întreagă cultură prin violența căutată cinic a unui limbaj plin de toate spurcăciunile.

Sântem siguri că din toți scriitorii antologați de d. Perpessicius se poate alcătui o carte tot atât de masivă și de convingătoare, a credinței lor în demnitatea înaltă a artei, în misiunea ei trasfigurătoare. Un Flaubert, un Baudelaire au avut religia cuvântului, — n'au trafic, n'au spurcat și n'au lovit cu el, ca atâtea Damieni Stănoi și Haimovici Bonciu dela noi, cari cer libertate neguțătorească în numele sfintelor chinuri ale celor dintâi, — ci au căutat prin cuvântul smuls însângerat de sincer din carnea lor să aducă unei Divinități uneori cunoscută alte ori ignorată dar totdeauna prezentă în impalpabilul ei, suprema ofrandă a păcatului omenesc, umilit prin simpla lui înfățișare mizeră și dureroasă. Nici când n'a fost diavolul mai prezent în lume ca în epocile de mai puternică viață creștină. Dar nu se poate pune tristețea copleșitoare din *Florile răului* sau *Doamna Bovary* alături de meschina șmecherie senină a cine știe cărui emul dela noi al lui Pitigrili.

Ceeace de altfel, — de sigur nici d. Perpessicius nu poate să facă. D-sa caută, — cu mai multă sau mai puțină dreptate, — să aducă mai aproape de liniile sale drepte o discuție care s'a strâmbat absurd de multe ori la noi.

Dar indiferent de punctele ei de plecare și de concluziile ei, — cari se pot discuta, — antologia d-lui Perpessicius rămâne cu valoarea ei în sine. Aceea de foarte prețioasă imagine a unuia cele câteva delicate spirite cărturărești pe cari le avem astăzi, aceea de bună călăuză în unele din cele mai caracteristice frământări ale secolului XIX francez și implicit în influențele lor europene, și aceea de aducătoare utilă a multor sugestii și informații de istorie literară.

* * *

RADU BOUREANU: ENIGMATICUL BĂIKAL. — Poetul Radu Boureanu a scris o poveste frumoasă și tristă așa cum nu putea s'o scrie

altfel un iubitor al fluidelor incantații ale versului. O carte grea de nostalgie, nu de întâmplări. O carte în ale cărei pagini realul nu intervine decât ca să contureze discret vobletele visului. Ar fi o nedreptate și față de autorul ei și față de ceea ce a izbutit el frumos în ea, — să-i ceri oameni și fapte. Sunt cărți cari pornesc doar dintr'un colț secret și dureros al sufletului nostru și cari nu trăiesc decât dacă găsesc același ungher timid în sufletul cetitorului; cărți pe cari nu le poți ceti și înțelege decât în clipele când te bat aceleași elanuri vagi dar străvechi, aceleași nostalgii de cari te rușinezi apoi, etichetându-le romantice, dar cari au împins mereu, în cursul unei istorii foarte concrete în consecințele ei, hotarele lumii pe pământ și ale pământului în infinit.

E o poveste cu înfrânți subtili și triști ai vieții, pentru că au purtat un vis nu prea mare ci prea pur pe umeri. O poveste cum a știut să scrie acum câțiva ani un Georges Duhamel. Eroii ei sunt însă mai puțin descuși sufletește decât un Georges Salavin din *Confession de minuit*. Dl. Boureau nu vrea să aibă luciditatea în tristețe a lui Duhamel. D-sa rămâne credincios structurii sale lirice, iubindu-și eroii, întunecându-se deodată cu ei sufletește. E literatura d-lui Brătescu-Voinești transpusă pe un portativ modern, nu printr'un proces de filiație cu atât mai puțin de imitație, cât prin similaritatea nesilită a atitudinii creatorului față de lumea lui. Acolo murea o clasă socială apăsată de propria ei puritate patriarhală. Aici, o umanitate pe care o fărâma pretutindeni în zilele noastre procesul necruțător de adaptare a sufletului uman la ritmul rece, metalic, al preciziilor vieții moderne. Umanitatea aceasta, aici trăiește și moare mult mai stins, mai palid, decât în cărțile zugravului lui Niculăiță Minciună, fiindcă această umanitate nu vine din afară în scrisul prozatorului ci e doar un reflex al unor fantome lirice cari au cutreerat o clipă, — așa cum se plimbă uneori în amurgurile interioare ale noastre ale tuturor, — sufletul unui poet de atât de puternice melancolii cum e dl. Radu Boureau.

Eroii ei naufragiază tragic fiindcă e un raport astronomic între visul și puterile lor. Ștefan Horneț, agent într'o mizeră percepție, evadează visând pe filele prospectelor gratuite ale companiilor de călătorie în orientul depărtat și adună ban cu ban din leafa lui meschină pentru ca să-și poată traduce minunile gândului în faptă. Andrei Andricu, actor de talent măcinat în turnee mediocre prin provincie, visează aceeași evadare. Constantin Pop, — mai puțin consistent sufletește, fiindcă e din aluatul celui amestec atât de greu de conturat: de realism și

de utopie, din sufletul tineretului de azi, deci îi trebuia alt cadru de povestire, mai larg și mai amănunțit, ca să se definească, — pleacă în legiunea străină franceză.

Niciunul nu izbutește însă, fiindcă ei sânt doar nostalgii, și nu voințe, suflete încordate. Sânt doar terenuri de unde își iau sborul, ca niște păsări fragile de lemn și pânză, câteva din marile și neprecisele visuri ale inadaptabilității din totdeauna. Autorul nu disecă acest proces de inadaptabilitate, — nici în condițiile epocii de azi nici în ale vremii de oricând. El urmărește doar înduioșat vobletele timide, din ce în ce mai sugrumate, ale acestor visuri.

Urmărindu-le, a creionat frumos și colorat stări sufletești fluide, eterate, așa cum de puține ori au fost prinse în proza noastră, — de obicei ori prea aspru terestră ori prea haotic pierdută în vaste circuite metafizice. Prin aceste pagini, cred că își va găsi cetitorii delicați pe cari îi răvnește dela început, — și în destul număr ca să-i păstreze câtva timp imaginea în literatura noastră actuală, în care se vântură atât de repede nume și glorii.

* * *

V. BENEȘ: HANUL ROȘU. — La întâia d-sale carte, dl. V. Beneș nu e totuși ceea ce se cheamă un „debutant”. Odată cu atâtea altele din fragedele talente cu cari Ardealul tânăr îndreptățește azi atât de frumos orgoliile celui vechiu, în eflorescența pe care au prilejuit-o și au definit-o în același timp reviste ca „Gând Românesc”, „Lanuri” și „Pagini literare”, — dl. Beneș s'a conturat în filele celei din urmă prin schițe cari vedeau o mână sigură de prozator și mai ales prin o seamă de cronici plastice, mărturii ale unei clare subtilități intuitive și ale unei culturi adâncite.

Volumul său dintâi, — tipărit de editura Miron Neagu cu o dragoste ce merită să fie subliniată fiindcă e una din cele mai frumoase încercări ce s'au făcut la noi pentru a-i da cărții românești eleganța sobră cuvenită, — adună cinci nuvele fantastice.

Mai înainte de a le comenta, să însemnăm o altă bucurie. Sântem în plină zodie bună aici. Alături de cartea aceasta de nuvele. — *Oameni în ceață*, nuvelele de fluidă analiză a subconștientului prezentate de d. I. Biberi, prin Colecția scriitorilor olteni tipărită la „Ramuri”; — *Trântorul*, culegerea de nuvele a d-lui Emil Botta editată de „Vremea”; *In casa bunicilor*, revenirea la schiță și nuvelă a d-lui I. Teodoreanu, adăpostit ca de obicei la editura „Cartea Românească”; *Moartea lui Urcan Bătrânul*, marile

nuvele ale regretatului Pavel Dan promise pe curând de „Fundatia Regele Carol II”; un nou volum de nuvele solicitat de o editură bucareșteană d-lui V. Papilian la atât de scurt timp după apariția celui dintâi, *Vecinul...* Revenim prin urmare la nuvelă, — nu prin un gest violent ca acela prin care am uitat de ea odinioară intrând în furia romanului, ci printr-o statornicire firească de echilibru între planurile de creație cari trebuie să se întrepătrundă liber în toată diversitatea lor, într-o literatură ajunsă la maturitate. Revenire care trebuia să se întâmple fiindcă, — am mai afirmat-o adesea în aceste cronici și cândva într'un eseu aparte, — noi avem o cultură veche și o structură sufletească etnică orientate firesc spre povestire, orientări cari au făcut să avem un trecut literar de proză scurtă și densă cu mult superior celui al poeziei și de sigur infinit mai îndelung și mai bogat ca al romanului nostru. Și revenire care e bine că s'a produs tot atât de firesc, în urma succesului d-lui V. Papilian care a deschis o cale largă în public nuvelei în ultimul timp, — și nu printr'un nesincer trucaj de reclamă, cum a încercat mai de mult, cu insuccesul cuvenit, editura Alcalay, prin o carte pe care o pretindea antologică și care nu era decât o bălțătură de nume atractive de scriitori contemporani, între cari multe cu suspecte rezonanțe ovreiești.

Nuvela fantastică a d-lui Beneș nu pornește însă pe dărele de neliniște ale prozei d-lui Papilian. Ci mai din trecut, — din vechile liniști robuste ale tradiției noastre de povestire. Cea dintâi din cele cinci, — *Hanul Roșu*, povestea exageratei răzbunări a unui tâlhar trădat, — e chiar un fel de poartă prin care autorul intră lucid din lumea de temperamente puternice, de patimi surupătoare, a nuvelor lui M. Sadoveanu și Gala Galaction, — în lumea sa proprie. Această lume se deosebește prin lipsa oricărui romantism în trăsăturile ei sau în atitudinea autorului față de ea. Tânărul prozator nu e într-un nimic un elegiac al trecutului. Faptele din *Hanul roșu* sânt din trecut numai fiindcă acolo pot fi așezate, și firesc așezate. Perspectiva fantastică nu crește decât din finalul de nebanuită cruzime, prin care viața concurează imaginația în ce are ea mai neprevăzut și totuși posibil: tâlharul trădat ucide în lipsa lui pe unicul copil al hangiului care l-a vândut și-i vopsește hanul cu sângele victimei. Prozatorul nu îi adaugă nici umbre nici lumini. Inseamnă fapta pentru dinamismul ei, o smulge din viață cu rădăcinile ei cu tot, ca să o transplanteze în prezentul etern al lucidității umane. Nu e un om de disecții psihologice: sânt în nuvela aceasta momente în cari ți se pare că ea nu mai are alt drum

decât al *Făcliei de Paști* a lui Caragiale. De parte de a întârzia însă, prozatorul se îndreaptă robust și sigur, ca un veritabil temperament clasic, către explozia finală a „faptei”, pe care o presimți însă nu o poți prevedea în ființa ei. Atitudinea asta nu e întâmplătoare. După sbuciumul metafizic din ultimul timp, cred că acum ne îndreptăm și în proza noastră spre un *neo-clasicism*, spre un echilibru plin și firesc al gândului în viață. Un echilibru de care începuse a se apropia atât de calm și mare bietul Gib Mihăescu. Nu e o simplă asociație de idei. Există în cartea d-lui Beneș o nuvelă: *Moartea prietenului Savin*, — care prin viața caldă pe care o capătă gândul în ea, prin duritatea percepțiilor pe cari le impune abstracția, și mai ales prin intimitatea cu care se confundă totul în existența carnală a omului, amintește arta gravă și puternică a lui Gib Mihăescu.

În miezul cărții, stau cele trei nuvele în cari personalitatea literară a d-lui V. Beneș se conturează cu accentele cele mai hotărâte. Fantasticul lor nu e nici cerebral, adică organizând o altă lume în abstracție. Nici instinctual, crescând din tenebrele și spaimele vechi ale sufletului nostru. El crește dintr'un gând care e atât de puternic încât abate neașteptat cursul liniilor vieții fără să le diformeze. Povestea *Vraciului Ieronimus* e aceea a oricărui cărturar ce află prea tardiv zâmbetul vieții; cea a *Țării depărtărilor* e a fascinației de totdeauna a necunoscutului; și cea a *Bisericii din Fraustadt*, piesa de maxim inedit a cărții, e mărturisirea complexă a fragilității sufletului modern în fața revelației păcatului.

Mecanisme simple, precum se vede, cari nici nu caută să apară altfel de cum sânt. Esențialul e că ele îngăduie organizarea în jurul lor a unei proze dense în care însușirile epice pe care le are din plin autorul se lămuresc și lucrează în voie: o trăsătură extrem de sigură și de sobră în povestire; o puternică stăpânire a acțiunii, cu tot dinamismul ei, care e căutat și accentuat mai presus de toate; și de aici, o lucidă îndemănare în îndrumarea desfășurărilor ei, care, cu toată severa ei consecvență logică ce te ispitește să faci în cursul lecturii pariuri cu tine însuși cu privire la ceea ce va urma, are brusce răsučituri în neașteptat.

Cartea d-lui Beneș astfel nu dă numai nădejdea unui viitor prozator mare dar e și în ea însăși o creație pe care iubitorii unei literaturi ce cată în primul rând să te prindă robust în cursa acțiunii ei, — cred că o vor aprecia.

* * *

TRAIAN CANTEMIR: MENSA ACADEMICA.
— Am citit paginile acestei cărți cu nerăbdă-

toarea curiozitate cuvenită uneia care venea din țara fagilor bucovineni, — ca una din cele dintâi tinerești verificări epice ale acestei provincii care ne-a dăruit deunăzi o atât de frumoasă primăvară lirică.

Din păcate însă, din ea nu pleznește niciun mugur puternic, așa ca în fragedele culegeri de poezii cari ne veneau din Bucovina odinioară ca o bucurie neașteptată. „Mensa academica” e doar o povestire a cărei ușoară cursivitate, uneori agreabilă, nu depășește cu nimic verva unor amintiri sau întâmplări tinerești, povestite între prieteni de nu importă cine, la o voroavă

de seară. O poveste de dragoste întru totul la fel cu miile cari s’au mai spus, în esența ei, și întru nimic inedită în notările ei terne. Iar cadrul ei de viață: mediul studentesc cernăuțean, — e o lume ce pare interesantă și care putea fi încorporată epicei noastre ca un tărâm necercetat, dar care aici nu e conturată decât ușor anecdotic...

Dela vechea editură ce pare că s’a înfiripat acum într’o nouă viață, mai tinerească, acolo în Bucovina, rămâne astfel să așteptăm încă o opera epică reprezentativă.

OVIDIU PAPADIMA

C R O N I C A M Ă R U N T Ă

AMINTIRILE D-LUI I. PETROVICI constituie un gen predilect pentru condeiul acestui scriitor bogat în resurse, care se simte în domeniul său fie că e vorba de studii filosofice înalte și a-ride, fie de impresii de călătorie, fie de viața intim trăită și reauzită, târziu, „în vâjăitul de scoică al memoriei”. După acele superbe evocări din lumea universitară, care ne desvăluiau un stilist de o forță impunătoare, *Amintirile unui băiat de familie* vin să întregască o autobiografie cu episoade din copilărie și adolescență și cu fragmente caracteristice din maturitatea profesorului și a demnitarului. Un Petrovici povestit de el însuși e interesant din două puncte de vedere: întâiu, fiindcă e vorba de o personalitate ce s’a ridicat pe primul plan al vieții intelectuale românești, și al doilea, fiindcă mărturisirile sale au valoarea comunicativă a unei arte personale și adevărate.

S’ar putea face o paralelă cu tâlc între aceste amintiri ale unui „băiat de familie” și între amintirile lui Creangă. Moldoveni și unul și altul, sunt două medii cu totul deosebite în care s’au format: Creangă în lipsa de constrângere a naturii libere, Petrovici în grija excesivă a unei familii de boierinași sau, cum o caracterizează singur cu o ironie ce stă bine în paginile autobiografice: „în celula capitonată în care fusese împachetat cu cele mai bune gânduri odinioară”. Măderile sunt deosebite fiindcă aparțin unor straturi sociale variate; stilul e altul fiindcă spiritul nu e la fel. Diferența dintre rural și urban se întipărește în cuvinte, dar amândouă evocările se întregesc în conceptul de ierarhie socială care, dincolo de literatură, poate interesa deopotrivă sociologia și pedagogia.

Mai mult decât atât, am găsit în amintirile d-lui Ion Petrovici un episod de o sinceritate

cruntă, *În ziua de cuminecătură*, ce pune într’o lumină groaznică lipsa de educație religioasă serioasă în care sunt crescuți adolescenții școalelor noastre. Lucrurile povestite acolo sună ca o osândă față de superficialitatea iresponsabilă a celor meniți să fie directorii spirituali ai conștiinței creștine. Paginile acestea, scrise de un om, care a trebuit să ajungă singur, prin cercetări și meditații proprii, la convingerile religioase de azi, ar trebui să dea de gândit oricărui educator cu pretenții să formeze tineretul în spiritul nou. Religia, pentru intelectualii în formare, nu poate fi un simplu act ritual; pentru ei, actele rituale se luminează și capătă sens divin numai în urma unei laborioase și subtile culturi a inteligenței, lucru pe care cei mai mulți dintre educatorii spirituali îl neglijează fiindcă nici ei nu-l prea au.

Dar oricât de bogate în asemenea sugestii, amintirile d-lui Petrovici atrag în primul rând prin naturalețea și sinceritatea unor trăiri povestite cu splendoare de frază. Sunt pagini încântătoare în care sentimentele se colorează cu tablouri din natură, descrise cu un lirism, ce se ridică adesea parcă până la melodia unui cântec. Ar trebui să citez magnifica evocare a luncii Siretului, apusurile de soare la moșie sau efectele de lună văzute cu ochiul fraged al adolescentului de altă dată. Filosoful absorbit de întrebările ultime ale metafizicii a rămas totuși un literat cu aderențe de artist în lumea sensibilă a frumuseții.

Semnificativ în această privință e capitolul intitulat *La Balcic*, poate cel mai reliefat din toată cartea, unde scriitorul și filosoful se întrec în zugrăvirea peisagiului dobrogean — „unde petecul de umbră e mai rar ca un diamant” — și în interpretarea spirituală a aspectelor naturii. E în această bucată o paralelă între mare

și munte, una din surprizele neuitate ale cărții, prilej fecund pentru autor să-și definească și să-și justifice preferințele pentru munte, simbol al formei virile și al elevației față de infinitul mării inform și mobil ca o devenire perpetuă. Nu e neapărată nevoie să aderi la motivul subiectiv al preferinței pentru a admira noutatea și puterea acestui fragment vrednic de orice antologie a contemplației naturii.

TEODOR MURĂȘANU, directorul frumoasei reviste *Pagini Literare*, pe care o scoate la Turda cu sacrificii cunoscute nouă din lungi experiențe proprii, îmi trimite recentul său volum de poeme, foarte elegant tipărit sub titlul căutat de *Lilioară*. L-am citit în ecourile unor vechi amintiri, a căror adâncime în timp trece dincolo de trei decenii. Ce mult e de atunci, și parcă ieri a fost!

Ardealul era țară ungurească și noi, foarte tineri încă, îl visam ceea ce este astăzi. Eram elev de seminar în București și, de dragul și de dorul lui, aproape toate începuturile mele literare le trimeteam peste munte. Ardealul era plin de reviste în care zvâcnea viu nervul românesc... *Luceafărul*, *Cosânzeana*, *Revista politică și literară*, *Răvașul*... Ortodoxe cele dintâi, unite cele din urmă, colaboratorii lor se întâlneau devalma în același naționalism, care nu cunoștea pe atunci sfâșierile și separatismul confesional de azi. Din paginile lor am cunoscut pe Aron Cotruș și pe Teodor Murășanu. Numele noastre se întâlneau regulat, mai ales în *Cosânzeana* Orăștiei ortodoxe și în *Revista politică și literară* a Blajului unit. Versuri multe, de început și dibuire, pe care aproape toți le-am uitat în vrafurile prăfuite de treizeci de ani încoace. Dar peste vremelnicia lor, ne-a rămas în suflete un sentiment de prietenie și parcă de rudenie. Nu ne văzusem niciodată mai înainte, dar când ne-a fost dat să ne strângem mâinile în sfântul entusiasm al României Mari, eram parcă prieteni de când lumea. Cu Aron Cotruș nu cunosc o singură clipă în care să nu fi fost dintr'odată intimi. Pe Teodor Murășanu l-am găsit ca pe o rudă de-aproape. Ani de zile, numele noastre stătuseră alături pe aceeași pagină de revistă, strângând real inimile prin acest simplu artificiu grafic.

Azi, el e conducător de revistă la Turda, iar eu mi se pare, prin București. Am rămas aceeași, în pofida vânturilor uscate, ce-au băntuit România rotunjită din visurile noastre de altădată. De câte ori îi citesc numele, același senti-

ment se ridică din prăpastia anilor duși. Am o rudă apropiată în Ardeal și nu pot vorbi altfel de poetul acesta blând, discret, curat și modest din cale-afară.

Cartea lui de poeme e mult mai înaltă ca nivel artistic, de cât versurile de odinioară. Ceva din tehnica lui Andrei Ady a trecut prin degetele acestui poet, care e unul dintre cei mai buni tălmăcitori în românește ai marelui și nefericitului cântăreț maghiar. Murășanu are în vers o frăgezime de adolescent, o puritate feciorelnică, un fior religios și o iubire mistică pentru peisagiul etnic. Pe alocurea, un *stimmung* muzical, cum întâlnești la cehoslovacul Antonin Sova, delicatul peisagist în strofe al Boemiei, țara care a devenit mărul discordiei în Europa de azi.

*Neguri, gigantice minuni călătoare,
Sporiți-vă numai imensele fuioare --
Le vom lega noi borangicul frânt
De-o strașnică furcă din cer în pământ,
Și le vom toarce năpraznicul caer
In mândre jirebii pe fuse de aer,
Din scumpa heteală o pânză vom face
Mai albă ca neaua din steagul de pace,
Cu ea să se'mbrace, la primăvară,
Pământul, pădurile, frageda țară.
Câmpia cu munții până la stele
Și inima noastră odată cu ele*

GEORG TRAKL ÎN ROMÂNEȘTE. — Stărnind uimire prin apariția lui atât de precoce, Ștefan Baciuc rămâne încă o mare speranță a liricei noastre tinere. El vine în mișcarea literară nu numai cu remarcabila siguranță a unui vers nou, dar și cu cultură poetică deosebită între cei de-o seamă cu el. Familiarizat cu lirica germană dela clasici până la contemporani, Ștefan Baciuc, când și-a propus să traducă, s'a oprit asupra lui Georg Trakl, poetul austriac, dispărut atât de timpuriu în vălmășagul războiului. Sunt foarte frumos tălmăcite cele 25 de poeme, strânse laolaltă, cu o prefață de d. Octav Șuluțiu.

Nu împărtășesc entuziasmul pentru poezia lui Trakl. Poate fiindcă n'am afinități cu spiritul bolnăvicios în general. De altfel, în lirica germană contemporană, Trakl nu e mare lucru. Poet minor, de respirație scurtă și abia suspinată, crepuscular și dezolant de monoton, producția lui, foarte redusă, e o litanie a destrămării și a vremelniceii, pe care a cântat-o incomparabil mai frumos un Hugo von Hofmannsthal.

D. Octav Șuluțiu îi dorește, inutil, o influen-

ță asupra poeziei românești. Dar tonalitatea aceasta de amurgire iremediabilă o are la noi un G. Bacovia, mai conturată și independentă de Trakl. O are în altă măsură și într-un fel foarte românesc Virgil Cărlanopol, care e un liric substanțial al tristeții. Iar dacă e să căutăm o influență directă, ea s'a produs anterior traducerilor de față în miorlăielile evreului, care își zice Camil Baltazar.

Chiar din acest caz special de imitație se poate vedea că sentimentul de *morbidezza*, caracteristic lui Georg Trakl, care îl târăgănează în tot ce-a scris ca pe o tuse exasperantă în foșnetul foilor de toamnă, nu are nimic comun cu duioșia sau cu melancolia românească. D. Octav Șuluțiu se înșeală: Georg Trakl n'are nici firea și nici puterea să stărnească vreun curent în lirica noastră tânără. Sergiu Esenin, cu al cărui caz l-ar vrea analog, e cu totul altceva. Rusul acesta năbădăios, iubeș și beșiv, e un mare poet și rusticismul lui rafinat, modelat de capriciile celei mai libere și mai ingenioase imaginații, poate ispiti și contamina pe unii dintre tinerii noștri versificatori cu o experiență de viață similară.

Tălmăcirile lui Ștefan Băciu, cu tot prețul lor literar, nu vor avea o altă însemnătate decât pe aceea informativă.

„APĂRAREA CIVILIZAȚIEI” e o întreprindere pe care o face tânărul întors nu de mult dela studii în Franța, d. Bucur Țincu. Numele său era până mai ieri cunoscut din publicațiile unor naționalisti cari, dacă nu mă înșel, au jucat un rol ponderabil în susținerea acestor studii. Cu toate acestea, d. Bucur Țincu s'a întors antinaționalist și foarte liberal. „Civilizația” pe care își propune s'o apere este ideologia revoluției franceze precum și instituțiile născute din ea. Autorul le acordă un caracter unic de universalitate și găsește că patria lor, Franța, este mai ales astăzi și pentru toată lumea, o dovadă de „extraordinară vitalitate”.

Ar fi cu totul inutil să schițăm vreo contra-zicere când e atât de cunoscut că în Spania lui Franco, în Italia lui Mussolini, în Germania lui Hitler, în Iugoslavia, în Grecia și în Bulgaria, în Ungaria feudală și chiar în România noii constituții a M. S. Regelui Carol II, ideologia revoluției franceze își trăiește apogeul și dă dovadă într'adevăr de o extraordinară vitalitate.

Evident, pentru d. Bucur Țincu, universalitatea civilizației confundându-se cu creșterea lui Gambetta, curentele de dreapta și cele de stânga,

care ar îndrăzni să facă opoziție, sunt „deopotrivă de primejdioase”. Cartea e o critică fulminantă a regimurilor totalitare, împotriva cărora sunt utilizate toate locurile comune adunate din cotidienele democrației. Autorul e foarte grav și foarte serios în mănuierea acestui arsenal care, în realitate, nu mai sperie pe nimeni în Europa.

Mi-a plăcut foarte mult frecușul magistral, administrat unui publicist francez, pe nume Charles Maurras, care și-a permis să atace zestre universală a revoluției franceze. De numeroase ori el e declarat „superficial” și pus la stălpul infamiei. Dacă ar citi bietul Charles Maurras opera d-lui Bucur Țincu, ar muri de rușine și i s'ar curma definitiv pofta să mai atace civilizația revoluționară din propria-i patrie! Bine că s'a găsit un român conștient de îndrăzneala sa să-i ofere această lecție meritată din plin!

Afară de această temă principală a cărții, d. Bucur Țincu e neobișnuit de fecund în idei secundare, dar nu mai puțin călăuzitoare. Astfel, despre rolul țărilor mici, cum ar fi România. Nu e în profitul spiritual al acestor țări să se înfumureze crezând în propriul lor geniu. Ci „ridicarea spirituală a țărilor mici se face prin însușirea principiilor cardinale, care au asigurat progresul spiritual, intelectualii au misiunea de a desvolta în spiritul acestor națiuni ideea de cultură și perspectiva solidarității, în locul velleităților imperialiste, pe care în mod nejustificat le afișează astăzi”.

Mai pe românește, autorul e un aderent al filosofiei lui Pară-mălăiață în gura națunilor mici!

Gândirea are o doctrină clară în această privință, pe care e inutil s'o repetăm pentru un asemenea caz.

Când am isprăvit cartea d-lui Bucur Țincu, am rămas cu impresia că a fost scrisă în anul 1848. Ehe!, câte nu s'au răsturnat de-atunci încoace prin România și prin lumea întreagă.

DREPT ȘI DREPTATE se numește eseu filosofic, premiat și tipărit de editura Fundațiilor Regale și datorit d-lui Ilie N. Lungulescu. Autorul nu e la întâia sa carte; dar lucrând izolat și tipărindu-și volumele pe sucoteală proprie, a rămas până ieri cunoscut numai în cercul prietenilor. D. Ilie N. Lungulescu e ceeace se poate numi cu adevărat un spirit de elită. Axa scrierilor sale e pasiunea de acorduri și de simteze, preocupare specifică oamenilor cu lecturi

adânci și variate cum e dânsul. Suflet de o profundă religiositate, înzestrat cu darul atât de rar în vremea noastră al meditației îndelungi și negrăbite, căutarea adevărului e pentru el verificarea afirmațiilor filosofice și a concluziilor științifice în lumina doctrinei creștine, precum și controlarea principiilor acestei doctrine prin rezultatele ultime ale filosofiei și ale științei.

Magistrat de eminentă carieră, aplică aceeași metodă când își propune să disece noțiunile de drept și de dreptate. Esseul său e o analiză critică, susținută de o puternică dialectică, a teoriilor celebre, emise în lămurirea acestor două noțiuni fundamentale vieții juridice. Definițiile relative și insuficiente nu-l mulțumesc și una din marile calități ale cărții e demonstrarea inteligentă a slăbiciunii ce zace în argumentarea unor astfel de definiții. Concluzia susținută logic, la care ajunge autorul, în urma unor laborioase incursiuni în filosofie, în sociologie și în știință, e următoarea:

„Din orice punct de vedere am examina în chestie de drept lucrurile, ele tot în factorul spiritual și în conștiința morală a societății se rezolvă.

Identificate în natura lor originară și tinzând în ultima analiză spre același scop, care e binele tuturor, este evident că normele de drept își smulg din cadrul eternizat al principiilor morale și fonța și inspirația și autoritatea. Singură această nedesmăntită autoritate a celor din urmă imprimă celor dintâi caracterul de obligativitate nediscutată și imperativitate categorică. Pentru că iată — ca să remarcăm cu Ripert, — nici sociologii și nici sociologia, cu toată excesiva lor presumpțiositate, n'au fost în stare până azi să impună dreptului pozitiv măcar o singură normă juridică voluntar obligatorie și nediscutată autoritară.

Și dacă morala s'a dovedit a fi fundamentul dreptului și dacă, în ce privește dreptul popoarelor de tradiție cultural-creștină, morala acestei religii și-a imprimat în decursul timpului efectiv într'însul influența, însemnează că tot ea va să fie și de aici încolo pentru societatea noastră: „și sursa de inspirație și făclia de lumină și călăuza diriguitoare în legiferările ei”.

În ultim termen, pentru d. Ilie N. Lungulescu, ideea de dreptate și concretizarea ei în legi, care constituie dreptul, își are rădăcina, dincolo de relativul omenesc, în metafizica creștină a dreptății divine. Autorul remarcă just că această concepție e în perfectă concordanță cu ideea tradițional-românească despre „sfânta dreptate”.

N'aș putea încheia această notiță fără un cald cuvânt de elogiul pentru acest spirit pasionat de marile probleme, care, în lămurirea lor, nu se

oprește la calea jumătate, și nu se mulțumește cu afirmațiile venite din partea oricărei autorități celebre fără să le controleze cu ascuțime critică, reducându-le la reala lor însemnătate, pentru a face loc marilor acorduri și sinteze, de care orice suflet cu adevărat religios are nevoie.

Ieșind din izolarea de până ieri, d. Ilie N. Lungulescu crează un luminos exemplu de intelectual cu teorii și întemeiate convingeri proprii în mijlocul atâtor tineri nesiguri și mobili, cari se acată fără control de orice lozincă la modă adusă de valurile și vânturile întâmplării

DAN BOTTA ne-a făcut surpriza unei lucrări dramatice, *Comedia Fantasmelor*, elegant apărută în editura sibișoreană Miron Neagu. După titlu n'ai bănuî că e vorba de evocarea acelei epoci din Renașterea italiană, plină de geniu, de profetism, de crimă, sânge și artă, ilustrată prin faima Borgiaților, a Medicilor, a lui Savonarola și Machiavelli.

Dece *Comedia Fantasmelor*? Dan Botta, urmărind un sens dincolo de reproducerea documentară a istoriei, a condensat în titlu însăși interpretarea personală a figurilor, care apar în această dramă, viscolită de monstruoase pasiuni deslănțuite. „Comedia” aceasta, mai mult decât o dramă, e tragedia individualismului satanic de orgolios, nebun de sânge, scăldat în desfrâu, beat de glorie și de putere cu orice preț. Personagiile apar halucinate de propria lor ambiție, care se proclamă lege a lumii peste orice legi, într-o anarhie morală cu aparențe de măreție, fiindcă în joc e geniu și pasiuni extreme. Papa, cardinalii, Cesare Borgia și toți potenții vremii, cari se pândesc, se trag pe sfoară și se ucid ca niște bandiți în purpură, cu maniere suverane, sunt în fond victimele egocentrismului propriu, care le dă iluzia unei sinistre atotputernicii.

Sensul acesta, care constituie atât de nesilit atitudinea etică a lui Dan Botta, se rostește în piesă prin gura *Astrologului*, care e gândit ca un fel de complectare a figurii lui *Savonarola*:

„Suntem într-o cumplită decădere. Rătăcim într'un labirint al materiei Tradiția spiritului, firul luminos al Ariadnei, l-am pierdut. Materia e mută de orice lumină. Oamenii moderni sunt îmbătați de întuneric. Din fantezmele născute în întuneric, fiecare își făurește legi. Fiecare se dă de model al creației. Ancorăm tot mai mult în materie, ne implicăm tot mai adânc în ea. Setea aceasta tragică de sensibil, dorul acesta

apocaliptic de materie, materialismul acesta ne va pierde. E un timp de haos, un timp apocaliptic. Sunt semne mari pe cer. Judecata se apropie. Și eu vă spun: veghiați că nu se știe când vine Domnul. Veghiați ca nu cumva venind să nu vă afle de veghe. (*Cesare și Machiavelli râd cu hohote*). Vă bucurați că oricine poate ajunge orice. Că oricine își poate ridica fantasmеle, propriile sale iluzii, la treapta de adevăruri, de principii ale lumii. Contemplați ierarhia cerurilor, incoruptibila ordine!”

În raport cu această ordine eternă, în contrast cu ea, haosul anarhic tratat în piesă apare ca o „comedie a fantasmelor”. Rebeli față de legile ordinei, eroii lui Dan Botta se prăbușesc halucinați de propria lor umbră proiectată în univers. Pentru reliefarea acestui sens, ei vorbesc și se mișcă într-o tensiune de posedați, într-o exaltare continuă și într-o atmosferă de mit satanic.

Scriitorul îi tratează într-un stil somptuos, de

strălucire verbală și de lumină intelectuală. Dan Botta are nu știu ce voluptate muzicală în fraza-i extrem de cultivată, care îi conturează o fisionomie cu totul aparte în scrisul nostru de azi. Lectura lui e o bucurie a inteligenței.

Ceeace trebuie să remarcăm în deosebi e o anumită facilitate a intuiției autorului de a pătrunde în spiritul epocii pe care o tratează. Cine a citit marele eseu *Charmion*, rămas încă în paginile *Gândirii*, și va citi apoi *Comedia Fantasmelor*, va descoperi o diferență sensibilă. Cel dintâiu, conceput în forma dialogurilor platonice, e transpus în mentalitatea antică, pe când ultima lucrare se bucură de proprietatea minunată a unui stil Renaștere. Această putere de transpunere care, judecată după efectele ei artistice, e tot una cu puterea de evocare, constituie o distinsă calitate a scrisului lui Dan Botta, care știe să rămână în toate un aristocrat al spiritului.

NICHIFOR CRAINIC

